

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

**Ochrana lidských práv dospělých osob s lehkým
a středním mentálním postižením ve službě
podporované bydlení**

Bakalářská práce

Autor: Tůmová Anna
Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální a charitativní práce
Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

Hradec Králové

2015

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
Ústav sociální práce
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Anna Tůmová**
Osobní číslo: **U12183**
Studijní program: **B6731 Sociální politika a sociální práce**
Studijní obor: **Sociální a charitativní práce**
Název tématu: **Ochrana lidských práv dospělých osob s lehkým a středním mentálním postižením ve službě podporovaného bydlení**
Zadávací katedra: **Oddělení sociální práce a sociální politiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Hlavním cílem práce je zjistit aktuální stav dodržování práv osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v sociální službě podpora samostatného bydlení. Práce bude obsahovat vymezení teoretických pojmů (mentální postižení, podpora samostatného bydlení, lidská práva a svobody, na osobu zaměřený přístup v sociální práci), dále popis standardů kvality sociálních služeb. Výzkumné šetření: kvalitativní výzkumná strategie, metoda polostrukturovaného rozhovoru a metoda analýzy dokumentů

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

Oddělení sociální práce a sociální politiky

Datum zadání bakalářské práce: **29. července 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2015**

JUDr. Miroslav Mitřehner, CSc.
ředitel

L.S.

Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.
vedoucí katedry

dne

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci zpracovala samostatně pod vedením vedoucího práce a uvedla jsem všechny použité zdroje a literaturu.

V Hradci Králové dne

Podpis

Poděkování:

Děkuji vedoucímu bakalářské práce, Mgr. Miroslavu Kapplovi, Ph.D., za odborné rady a veškerou pomoc při vypracování této práce, své věrné přítelkyni Adéle Tiché, jež mi byla motivací svým opravdovým životem, klientům a klientkám podpory samostatného bydlení, kteří/které mě přivítali/y u sebe doma a se západem jim vlastním mi poskytli/y cenné informace, bez kterých by tato práce nemohla být nikdy úplnou.

Abstrakt

TŮMOVÁ, Anna. *Ochrana lidských práv dospělých osob s lehkým a středním mentálním postižením ve službě podporovaného bydlení*. Hradec Králové, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

Název této bakalářské práce je Ochrana lidských práv dospělých osob s lehkým a středním mentálním postižením ve službě podporovaného bydlení, a proto je jejím hlavním cílem sběr dat metodou polostrukturovaného rozhovoru a studium vnitřních metodik zařízení sociálních služeb poskytujících službu sociální péče podpora samostatného bydlení a jejich vyhodnocení v kontextu dodržování práv klientů/klientek s lehkým a středně těžkým mentálním postižením právě v tomto typu sociální služby.

Teoretická část bakalářské práce se bude zabývat charakteristikou osob s mentálním postižením a konkrétněji specifiky a zvláštnostmi osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v kontextu na osobu zaměřeného přístupu v sociální práci. Dále se bude zabývat vymezením systému ochrany práv osob s mentálním postižením v souvislosti s jejich zdravotním znevýhodněním a v kontextu sociální služby podpora samostatného bydlení, která se stává čím dál tím více využívanou službou sociální péče v důsledku konceptu podpory transformace pobytočných sociálních služeb.

Cílem praktické části bude zjištění aktuálního stavu dodržování lidských práv osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v sociální službě podpora samostatného bydlení, kterému bude předcházet polostrukturovaný rozhovor s klientem či klientkou vybraného zařízení poskytujícího tento typ terénní sociální služby, studium vnitřních dokumentů a následné analytické zpracování nasbíraných dat.

Klíčová slova: mentální postižení, na osobu zaměřený přístup v sociální práci, systém právní ochrany osob s mentálním postižením, standardy kvality sociálních služeb, koncept podpory transformace pobytočných sociálních služeb, sociální služba podpora samostatného bydlení.

Abstract

TŮMOVÁ, Anna. Protection of Human Rights of Adults with Low and Middle Mental Handicap in the Supported Living Service, 2015, Bachelor Thesis. University of Hradec Králové, Institute of Social Work.

The title of this thesis is Protection of human rights of adults with mild to moderate mental disabilities in the services of supported living. Its main objective therefore is the collection of data by holding semi-structured interview and studies of internal methodologies and their evaluation in the context of maintaining the rights of clients with mild and moderate mental handicap in this type of social care.

The theoretical part of the thesis will deal with the characteristics of people with mental disabilities and more specifically the characteristics and peculiarities of people with mild and moderate mental disabilities in the context of a person with access to social care. Additionally the thesis will be engaged in defining the system of protection of the rights of persons with mental disabilities in relation to their physical handicaps and in the context of social services support for independent living, which is becoming increasingly utilised thanks to the concept of supportive transformation of residential social services.

The aim of the practical part will be determining of the current state of complying with the rights of persons with mild and moderate mental disabilities in supported independent living, which will be preceded by a semi structured interview with a klient selected from such an institution providing this type of field based service, the study of internal documents and processing of collected data.

Keywords: mental disability, personly centered approach in social work, the system of legal protection of persons with mental disability, Social service quality standards, concept of supportive transformation of residential social services, social services support for independent living

Obsah

Úvod	10
I. Teoretická část.....	13
1 Dospělý člověk s mentálním postižením	13
1.1 Terminologie a klasifikace mentálního postižení	13
1.2 Dospělé osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením – etiologie a specifika cílové skupiny	15
1.2.1 Specifické znaky a potřeby osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením	16
2 Na osobu zaměřený přístup v práci s osobami s mentálním postižením.....	23
2.1 Každodenní praxe a rozhodování osob s mentálním postižením v kontextu na osobu zaměřeného přístupu	24
2.1.1 Brát vážně.....	24
2.1.2 Umožňovat zkušenosti.....	24
2.1.3 Mít možnosti výběru	25
2.1.4 Poskytovat opěrné body pro samostatné jednání	25
2.1.5 Podávat jasné informace, být konkrétní a popisovat situaci.....	25
3 Ochrana práv osob s mentálním postižením v České republice.....	26
3.1 Práva osob s postižením v právním pořádku České republiky	26
3.1.1 Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod.....	26
3.1.2 Antidiskriminační zákon a funkce veřejného ochránce práv.....	27
3.1.3 Občanský zákoník	28
3.1.4 Zákon o sociálních službách.....	30
3.1.5 Zákon o obcích a agenda sociální práce na obci	31
3.2 Lidská práva osob s postižením v dokumentech Ministerstva vnitra	33
3.2.1 Standardy kvality sociálních služeb	33
3.2.2 Úmluva o právech osob se zdravotním postižením	34
4 Sociální služba podpora samostatného bydlení	36
4.1 Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb.....	36
4.1.1 Cíle deinstitucionalizace.....	36
4.2 Sociální služba podpora samostatného bydlení	38
Shrnutí teoretické části	41
II. Empirická část.....	42
5 Dodržování práv osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v sociální službě podpora samostatného bydlení.....	42

5.1	Hlavní cíl a výzkumné otázky	43
5.2	Operacionalizace.....	45
5.3	Výzkumný vzorek.....	47
5.4	Popis průběhu sběru dat	49
5.5	Způsob analýzy získaných dat.....	51
5.6	Rizika výzkumu	52
6	Nasbíraná data a jejich analýza.....	54
6.1	Právo na osobní a rodinný život.....	55
6.1.1	Právo na osobní a rodinný život v metodikách.....	55
6.1.2	Právo na osobní a rodinný život očima klientů/klientek	56
6.2	Právo na ochranu soukromí.....	59
6.2.1	Právo na ochranu soukromí v metodikách.....	59
6.2.2	Právo na ochranu soukromí očima klientů/klientek	59
6.3	Právo vlastnit majetek.....	62
6.3.1	Právo vlastnit majetek v metodikách.....	62
6.3.2	Právo vlastnit majetek očima klientů/klientek	62
6.4	Právo na přiměřené riziko	64
6.4.1	Právo na přiměřené riziko v metodikách.....	64
6.4.2	Právo na přiměřené riziko očima klientů/klientek	65
6.5	Právo stěžovat si	66
6.5.1	Právo stěžovat si v metodikách.....	66
6.5.2	Právo stěžovat si očima klientů/klientek.....	67
6.6	Právo na důstojné zacházení.....	68
6.6.1	Právo na důstojné zacházení v metodikách	68
6.6.2	Právo na důstojné zacházení očima klientů/klientek.....	69
6.7	Právo svobodně se rozhodnout.....	70
6.7.1	Právo svobodně se rozhodnout v metodikách.....	70
	Závěr	74
	Seznam použitých zkratk	78
	Seznam tabulek.....	78
	Seznam použitých studijních zdrojů.....	79
	Přílohy	82

Úvod

„... Nechápu, že jsi tak krásná

zadarmo

Nechápu

protože neznají ten strach

který tluče srdcem o žebra jako průvan...“

Václav Hrabě

Tato bakalářská práce se bude zabývat problematikou práv osob s mentálním postižením v terénní sociální službě podpora samostatného bydlení. Název bakalářské práce je zjednodušující, proto uvádím přesné vymezení zájmu práce. Bude se týkat zjištění dodržování práv osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v sociální službě podpora samostatného bydlení.

Teoretická část bakalářské práce se bude zabývat charakteristikou osob s mentálním postižením a konkrétněji specifiky a zvláštnostmi osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v kontextu na osobu zaměřeného přístupu v sociální práci. Dále se teoretická část bude věnovat vymezením systému ochrany práv osob s mentálním postižením v souvislosti s jejich zdravotním znevýhodněním a v kontextu sociální služby bydlení s podporou, která se stává čím dál tím více využívanou službou sociální péče díky transformaci pobytových sociálních služeb, o které, pokud chceme pochopit důležitost sledování práv klientů/klientek služby sociální péče podpora samostatného bydlení, je nutno také mluvit.

Cílem praktické části bude zjištění aktuálního stavu dodržování lidských práv osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením právě v sociální službě podpora samostatného bydlení za použití kvalitativní výzkumné strategie, metody analýzy dokumentů zařízení sociálních služeb a metody analýzy polostrukturovaných rozhovorů.

Můžeme říci, že žijeme v době, kdy člověk s mentálním postižením má zaručena stejná práva jako kdokoliv z nás. Právo na důstojné zacházení, na soukromí, na přiměřené riziko, na ochranu soukromí, na osobní a rodinný život, právo vlastnit majetek, stěžovat si a právo svobodně se rozhodnout jsou nám známá, avšak nemůžeme si být tak docela jisti, do jaké

míry o svých právech lidé s mentálním postižením vědí a do jaké míry jsou podporováni je uplatňovat.

Velikášské představy o totální rovnosti všech skončily tzv. sametovou revolucí, která odkryla důsledek restriktivních nástrojů komunistické moci. Velké ústavy na okraji malých vesnic, koncentrace osob s postižením jako by do roku 1989 nikoho nezajímaly. Od té doby Česká republika naslouchá a učí se od dalších zemí nejenom Evropské unie, jak s lidmi s mentálním postižením pracovat a priori a pouze v jejich zájmu, v myšlence sociálního začleňování dle jejich individuálních potřeb. Této tendenci napomohl koncept podpory transformace pobytových sociálních služeb, který ještě více otevřel dveře sociálním službám soustředěným na podporu klienta/klientky v jeho/jejím přirozeném prostředí, kam samozřejmě zařazujeme i sociální službu podpora samostatného bydlení.

Pokládám velkou důležitost tomu, zmapovat, jak jsou dodržována lidská práva osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v tomto typu sociální služby už z toho důvodu, že se latentně předpokládá absolutní dodržování jejich práv. Mnohokrát jsme se ale již v historii přesvědčili, že teoretické teze o rovnosti se zrcadlily v absurdní totalitní praxi. Rozhodně si nemyslím, že je tomu tak i v současné době, avšak dodržování lidských práv je natolik intimním faktorem životní spokojenosti a pohody, že je třeba ho připomínat a reflektovat neustále. Obzvláště u často málo informovaných klientů/klientek cílové skupiny osob s mentálním postižením.

První kapitola se bude věnovat charakteristice osob s mentálním postižením, specifikům, které lidé s lehkým a středně těžkým mentálním postižením mají. Ve druhé kapitole předložím metodu na osobu zaměřeného přístupu v sociální práci s lidmi s mentálním postižením, a to proto, že tato metoda je zaměřená přímo na člověka, na jeho osobní potřeby a nezcizitelnou individualitu, což je vlastně myšlenka vedení kvalitní sociální služby. Na osobu zaměřený přístup je, nasloucháme – li mu, velmi dobře upotřebitelný ve vztahu k právům člověka s postižením. Třetí kapitola se bude zabývat ochranou lidských práv osob s mentálním postižením v právním systému České republiky. V této části se pokusím teoreticky zmapovat zákonné předpisy týkající se práv osob s mentálním postižením a vyzdvihnu především revoluční změny v občanském zákoníku, které přispěly k uplatňování základního lidského práva člověka s postižením rozhodovat o svém vlastním životě do té míry, do jaké mu to jeho handicap dovolí. Důležité je zmínit, že všechny informace jsou aktuální k 31. 1. 2015, veškeré novelizace zákonů a změny stávajících předpisů platné po tomto datu v práci nejsou zahrnuty. Neopomenu vyzdvihnout

základní dokument, jehož teoretická znalost je nutnou součástí dobré praxe sociálních pracovníků a pracovníc, Standardy kvality sociálních služeb. Tento dokument zakotvuje, stejně tak jako mezinárodně uznávaná Úmluva o právech osob s postižením, nutnost dodržování práv osob s mentálním postižením. Čtvrtá kapitola bude pojednávat o sociální službě podpora samostatného bydlení, kterou zařazujeme do sociální péče. Její charakteristice a souboru činností bude předcházet stručný náčrt konceptu podpory transformace pobytových sociálních služeb, který přispěl k rozšíření právě této sociální služby.

Hlavním cílem bakalářské práce a cílem její výzkumné části bude zjištění aktuálního stavu dodržování práv osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v sociální službě podpora samostatného bydlení za použití kvalitativní výzkumné strategie. Ve vybraných zařízeních sociálních služeb budu provádět polostrukturované rozhovory s jejich klienty a klientkami. Z rozhovorů budu, spolu se studiem vnitřních dokumentů těchto zařízení, vycházet při hledání odpovědi na otázku, jak jsou dodržována práva klientů a klientek.

Vzhledem k mírně stigmatizujícímu označení „uživatel sociální služby“ budu ve své práci používat označení „klient/klientka“ sociální služby, neboť se chci co nejvíce vyvarovat jakékoliv, byť i náznakové, slovní diskriminaci. Také budu vycházet z moderního generového pojetí, kdy budu dualisticky uvádět „klient/klientka“ sociální služby a „pracovník/pracovnice“ sociální služby.

I. Teoretická část

1 Dospělý člověk s mentálním postižením

Tato kapitola se zabývá problematikou cílové skupiny osob s mentálním postižením. V úvodu naleznete charakteristiku cílové skupiny, vysvětlení mentální retardace a poté se přesuneme ke specifickým potřebám těchto osob. Nutno dodat, že každá osoba je originálem a má jiné specifické potřeby, práce bude rozebírat jen některé z nich.

1.1 Terminologie a klasifikace mentálního postižení

Termín **mentální retardace** je zahrnut do duševních poruch. Duševní poruchy se tedy komplexně dělí na mentální retardaci a jiné duševní onemocnění. (Michalík a kol., 2011) Ve své práci se zabývám pouze mentální retardací. Jelikož je často toto označení používáno jako hanlivé, a především v minulosti to tak bylo (mentál, debil, dement,...), stává se stále nadávkou a je silně stigmatizující, budu používat označení **osoba s mentálním postižením**, ačkoliv se téměř veškerá literatura odkazuje na původní a také správné označení mentální retardace. Používáme – li termín osoba s mentálním postižením, upozorňujeme tak na to, že tento člověk je na prvním místě plnohodnotným lidským subjektem, individuem, který má přidružené postižení, jež mu působí komplikace v kognitivních schopnostech, komunikaci a soběstačnosti. Mentální postižení ho nečiní méněcenným, jak z původního termínu mentální retardace cítíme, ale mělo by být bráno jako jisté znevýhodnění, se kterým se dá plnohodnotně žít, skrze které není takový člověk nahlížen shora, ale dialogicky přijímán. Dalším termínem, který je zatím využíván převážně v zahraničí, ale jeví se jako nejméně pejorativní, je pojem IDD – *intellectual and developmental disabilities* (intelektové a vývojové poruchy). (Michalík a kol., 2011)

Mentální postižení je tedy širším a komplexnějším pojmem pro mentální retardaci, v níž se mentálně postižený vymezuje jako jedinec s IQ pod 70. (Michalík a kol., 2011) Existuje mnoho definic mentální retardace, dá se říci, že co autor, to nová definice. Některé z nich uvedu.

Michalík (2011, s. 115): „*Mentální retardaci lze definovat jako vývojovou duševní poruchu se sníženou inteligencí, demonstrující se především snížením kognitivních (poznávacích), řečových, pohybových a sociálních schopností.*“

Matoušek a kol. (2005, s. 111): „*Mentální postižení je souhrnné označení pro vrozené a trvalé omezení adaptačních schopností.*“

Vágnerová (2004, s. 146): „*Mentální retardace je souhrnné označení vrozeného postižení rozumových schopností, které se projeví neschopností porozumět svému okolí a v požadované míře se mu přizpůsobit*“

Pipeková (1998, s. 171) mluví o mentální retardaci takto: „*Mentální retardace je stav charakterizovaný celkovým snížením intelektových schopností, které v sobě zahrnují schopnost myslet, schopnost učit se, schopnost přizpůsobovat se svému okolí. Jde o stav trvalý, vrozený nebo částečně získaný, který je třeba odlišovat od defektů získaných po druhém roce života označovaných jako demence.*“ Tato definice je zajímavá v tom, že mluví o „*trvalém stavu*“. Zde bych se jasněji postavila do opozice. Ze své práce pracovnice v sociálních službách vím, že schopnosti osob s mentálním postižením se trpělivou pomocí a kontrolou, samozřejmě i motivací, dají posilovat.

Definici AAMR považuji osobně za velmi dobrou, vzhledem k tomu, že nepoužívá slova jako definitivní, úplné, konečné, apod., ale dává prostor člověku s postižením jako individu, subjektu a otevřené budoucnosti, dává prostor pro změnu. Použití slova „omezuji“ neznamená, znemožňuje. „*Mentální postižení je chápáno jako podstatné omezení stávajícího výkonu vyznačující se podprůměrnou úrovní intelektových schopností, které současně omezují adaptační dovednosti, jako je komunikace, sebeobsluha, sociální dovednosti...*“ (Matoušek a kol., 2005, s. 111)

Další kvalitní definice je uvedena v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením. Tato definice se týká cílové skupiny osob se zdravotním postižením, kam osoby s mentálním postižením řadíme. Jelikož se Úmluvě budu ve své práci věnovat, uvedu i tuto obšírnější definici osob se zdravotním postižením: „*Persons with disabilities include those who have long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments which in interaction with various barriers may hinder their full and effective participation in society on an equal basis with others.*“ (Convention on the rights of persons with disabilities and optional protokol)

Mentální retardaci lze dle hloubky postižení dělit na čtyři stupně, a to dle Mezinárodní klasifikace nemocí. Kritériem členění je výše IQ naměřeného psychologickými testy, přičemž mentální retardace jako duševní poruchy je 70 IQ bodů. Zarytá hranice neboli

hraniční pásmo mentální retardace, je 80 (85) IQ bodů. Do odborné klasifikace plně nepatří, ačkoliv je též klasifikována. (Michalík a kol., 2011)

F70. Lehká mentální retardace (50 – 69 IQ bodů)

F71. Středně těžká mentální retardace (35 – 49 IQ)

F72. Těžká mentální retardace (20 – 34 IQ)

F73. Hluboká mentální retardace (pod 20 IQ) (Michalík a kol., 2011, s. 116)

Ve své práci se dál již budu zabývat pouze lehkou mentální retardací a středně těžkou mentální retardací. Jak jsem již předeslala a jak je psáno v názvu práce. Pro svoji mravní potřebu a potřeby práce, použiji termíny člověk s lehkým mentálním postižením a člověk se středně těžkým mentálním postižením.

1.2 Dospělé osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením – etiologie a specifika cílové skupiny

Příčiny mentálního postižení se člení nejčastěji na prenatální (předporodní), perinatální (během porodu a krátký čas po něm) a postnatální (působící v průběhu života). Jsou různé faktory pro vznik mentálního postižení, Michalík a kol. (2011, s. 118) uvádí, že: „*Největší skupinou příčin mentální retardace však tvoří syndromy způsobené změnou počtu chromozomů.*“ (Michalík a kol., 2011, s. 118)

„*Všeobecně se udávají přibližně 3-4% mentálně postižených osob v populaci s tím, že se v porovnání s minulostí eviduje jistý nárůst poruchy, který má značně diskutabilní příčiny*“ (Michalík a kol., 2011, s. 112).

Důvodem takto vysokého procenta je jistě lepší lékařská péče a technika, která udrží při životě i novorozence, který by v minulosti zemřel již brzy po narození. Dalším důvodem je jistě lepší diagnostika, a tedy správná cesta péče u osob s mentálním postižením. Statisticky se jedná přibližně o 300 tisíc osob s mentálním postižením v České republice. Dle celosvětového měřítka se přibližujeme číslu 200 milionů osob s mentálním postižením. (Michalík a kol., 2011)

Dospělost lze definovat jako období svobody rozhodování, spojeného se zodpovědností za svá rozhodnutí a schopností získat a plnit očekávané role. Dospělý prokáže zralost i tím, že si vytvoří svoji vlastní reálnou a jedinečnou nezcizitelnou identitu, jež zahrnuje i jeho handicap. Samozřejmě počítá i s omezeními, jež jsou součástí jeho handicapu.

Jestliže k tomuto dojde, může usilovat o vývojové stádium intimity, což znamená, že je schopen být naprosto rovnocenným partnerem na psychické úrovni a není pouze objektem péče. Je lidským subjektem, s kterým vedeme dialog. (Vágnerová, 1999) Člověk s mentálním postižením často není schopen zvládnout náročné nároky dospělosti. Má problémy v soběstačnosti, nemůže o sobě také, má-li omezenou svéprávnost nebo má zkrátka nižší frustrační toleranci, rozhodovat a nést za tato rozhodnutí plnou odpovědnost. (Vágnerová, 1999) Dospělí lidé s lehkým a středně těžkým mentálním postižením začínají využívat právě sociální službu podpora samostatného bydlení, která jim svým malým a účinným zásahem může k plnohodnotnému životu dospělého dopomoci.

Lehké mentální postižení je nejčastěji způsobeno dědičností (hereditou) či nedostatečnou, zanedbávající výchovou. Lze říci, že člověk s lehkým mentálním postižením je vychovatelný a vzdělatelný stejně tak, jako člověk bez postižení. U některých se objevuje vada řeči, opožděnost v komunikaci a zpomalený vývoj sociálních dovedností. V dospělosti jsou v naprosté většině schopni navazovat i udržovat sociální vztahy, pracovat a žít plnohodnotný život bez pomoci druhého nebo jen s lehkou asistencí obzvláště v sociálních vztazích či pomocí pro komunikaci s úřady.

Středně těžké mentální postižení je obvykle organického původu. Znakem typickým pro člověka se středně těžkým mentálním postižením je autismus, epilepsie či další neurologické potíže. Tyto osoby často špatně artikulují, jejich řeč je velmi jednoduchá, či dokonce nonverbální. Osoby se středně těžkou mentální retardací se mohou naučit běžným návykům i základním dovednostem jako je sebeobsluha a mohou pracovat většinou pod dohledem nebo v chráněném prostředí. Celkově jsou to lidé s nekoordinovanými pohyby, neobratní a nejsou schopni jemné motoriky. (Pipeková, 1998). Ve své praxi jsem se však setkala s klientkou podpory samostatného bydlení, která, ačkoliv má přiznané středně těžké mentální postižení, je schopna naprosto samostatně pracovat jako tzv. ruční šička a její schopnost řeči se nikterak neliší od schopnosti kohokoliv z nás.

1.2.1 Specifické znaky a potřeby osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením

Potřeby osob s mentálním postižením jsou rozdílné dle individuality a charakteru každého jedince. Stejně tak jako u ostatních cílových skupin sociální práce i u osob

s mentálním postižením musíme rozhodně odstraňovat mýty, které se neznalostí předávají z generace na generaci. Tyto mýty se týkají i oblasti potřeb osob s mentálním postižením. Ve společnosti (v majoritě) převládá mýtus homogenity. Ten tvrdí, že všichni lidé s mentálním postižením jsou stejní, mají stejná přání a stejné potřeby, stejně vypadají a nepotřebují nic jen pro sebe. Je to klíčový mýtus, který spouští jistou xenofobii vůči této cílové skupině, i když se samozřejmě díky vývoji sociálních služeb u nás po roce 1989 a také díky konceptu podpory transformace pobytových sociálních služeb, o kterém budu v kapitole 4.1.1 mluvit, tato xenofobie mírní. Je spojena i s jistou podvědomou kategorizací my (majorita, ti zdraví) versus oni (minorita, ti nemocní). U osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením tento mýtus homogenity naštěstí není tolik postřehnutelný, ale přesto vážný.

Specifika osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením vymezím nejdříve obecně, uvedu jejich společné znaky. Následně se zaměřím na určité osobnostní znaky detailněji, posloupně – od nejvýraznějších, téměř u všech osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením, po specifické znaky negeneralizované na celou cílovou skupinu, ale spíše na člověka s mentálním postižením v důsledku jeho osobních potřeb.

Globální obraz mentálního postižení zahrnuje znaky vyskytující se v různé variabilitě a hierarchii: (Michalík a kol., 2011)

- Zvláštnosti v sociální interakci: zvýšená závislost na rodičích, porucha interpersonálních vztahů a komunikace, malá přizpůsobitelnost k sociálním a vzdělávacím požadavkům.
- Zvláštnosti v chování: infantilita osobnosti, silná úzkostnost, impulzivnost, hyperaktivita nebo hypoaktivita, citová vzrušivost.
- Zvláštnosti v oblasti „já“ a potřebách: nedostatky v osobní identifikaci a ve vývoji „já“, zvýšená potřeba uspokojení a pocitu bezpečí, silná potřeba uspokojení a bezpečí.
- Zvláštnosti v oblasti kognitivních schopností: malé srovnávací schopnosti, snížená mechanická a logická paměť, těkavá pozornost, sugestibilita a rigidita chování, nerovnováha aspirace a výkonu, zpomalená chápavost, ulpívání na detailech.

- Zvláštnosti v pohybové oblasti: porucha vizuomotoriky a celkové pohybové koordinace.

Kognitivní procesy

Mezi kognitivní (poznávací) procesy zahrnujeme procesy **myšlení, učení a paměti, pozornosti, schopnosti řeči a orientace** v přímé závislosti ke smyslovému vnímání. Typickým znakem poznávacích procesů u osob s mentálním postižením je snížená potřeba zvědavosti a preference stereotypu v podnětech. V běžném prostředí se orientují hůř, protože je pro ně náročnější rozlišovat důležité a nedůležité znaky objektů a především situací, hůře rozumí jejich vzájemným vztahům. Jejich myšlení je značně ulpívavé a rigidní. Jedná-li se o řešení různých každodenních situací, nejsou příliš kreativní. Ulpívání je jistým obranným mechanismem, který je chrání před neznámými a nesrozumitelnými podněty. Typickým znakem aktivního řečového projevu u osob s mentálním postižením je jednoduchost, preference krátkých strohých vět, konkrétních pojmů. Ve schopnosti učení u osob s mentálním postižením se setkáme s jistou omezeností, a to nejenom v důsledku špatného porozumění učenému, ale i vlivem nedostatku koncentrace a pozornosti. (Vágnerová, 1999).

Učení je přímo napojeno na paměť. Paměť osob s postižením vykazuje určitá specifika. Tito lidé si vše nové spojují pomaleji, časté opakování je jim pomůckou k tomu, aby si uchovali v paměti něco důležitého, nového. Další zvláštností paměti patří také nekvalitní třídění paměťových stop, silnější mají totiž paměť mechanickou. Ukládání informací do paměti je silně spojeno s pozorností. Pozornost souvisí s bezprostředním vnímáním a poznáním, lze ji členit na bezděčnou a záměrnou. Záměrná pozornost je vázána na naši vůli, je nutno ji trénovat. U osob s mentálním postižením se záměrná pozornost vykazuje nestálostí a snadnou unavitelností, sníženou schopností rozdělit pozornost na více činností. (Michalík a kol., 2011).

Emoční prožívání

Člověk s mentálním postižením je vybaven menší schopností ovládat se. „*City častěji obcházejí intelekt a postižený člověk snáze podléhá afektu – častější výskyt dysforie (chorobné poruchy nálad, jejich nástupy jsou překvapující vzhledem ke stávající situaci) ... Neadekvátní výkyvy nálad mohou ovšem směřovat i do euforie. Další formou dysforie je apatie provázená lhostejností, popř. „černými myšlenkami“ ...“* (Rubinstein in Michalík a kol., 2011, s. 125)

Sexualita

Lidská sexualita je základní lidskou potřebou, která nezahrnuje pouze fyzický sex, jak si mnozí klamně myslí, nýbrž jsou v ní zahrnuty i tyto složky, které se často opomíjejí: „...*potřeba intimního kontaktu s blízkým člověkem; prožitek silného citu, sounáležitosti, opory; spokojenost, pocit potřeby pro jiné; sex, sexuální uspokojení; rodičovství, a tím i potřeba pokračování rodu.*“ (Venglářová, Eisner a kol., 2013, s. 18) Dobrá sociální služba zaručuje svým klientům nejenom právo na osobní život, ale i právo na život rodinný. Už jen z toho důvodu je třeba tomuto tématu otevírat dveře.

Přirozená sexualita člověka s mentálním postižením je často tabuizována. To, že jsou těmito lidem upírána základní lidská práva a není jim v potřebné míře předávána zodpovědnost, despekt k pohlavní roli a věku člověka s postižením, strach rodičů, ale i sociálních pracovníků ze základní sexuální osvěty a existující mýty o sexualitě lidí s postižením vytváří prostředí, ve kterém se lidé s postižením nemohou tak docela cítit plnohodnotnými sexuálními bytostmi, rovnoprávnými muži a ženami a vědět, kým jsou nebo kým by být mohli. (Venglářová, Eisner a kol., 2013)

Ani lidem s mentálním postižením se nevyhýbají nesmyslné mýty v oblasti tak „pikantní“ jako je lidská sexualita. Je jasné, že ve společnosti, kde lidé s postižením představovali po dlouhou dobu obecné tabu, najdeme silné předsudky a strach společnosti z „neznámého“. Mýty:

1. „*Člověk s postižením nemá žádné sexuální potřeby, ty přece náleží „normálním“ dospělým.*“ (Venglářová, Eisner a kol., 2013, s. 121)

I člověk s těžším mentálním postižením má samozřejmě potřeby sexuální a vztahové povahy a touží po jejich uspokojení. Pokud se k němu okolí chová jako k dítěti, udržuje ho tak v dětské roli, avšak tyto potřeby se stejně začnou projevovat. Je tedy třeba tyto potřeby reflektovat u kohokoli.

2. „*Většina lidí s mentálním postižením je sexuálně deviantní.*“ (Venglářová, Eisner a kol., 2013, s. 122)

Mezi lidmi s postižením je stejné procento deviantů, jako je tomu u lidí bez postižení. Jakmile se člověk chová neobvykle, je velmi snadné mu přisoudit další zvláštnosti, a to třeba i v sexuální oblasti. Tento mýtus souvisí se silnou tendencí patologizovat

chování lidí s postižením už při malém vybočení z tzv. normálu.

3. *„Čím méně má člověk s postižením v hlavě, tím více má v rozkroku. Tito lidé mají obrovský sexuální apetit, nikdy nemají dost.“*
(Venglářová, Eisner a kol., 2013, s. 123)

Zde je třeba zohlednit podmínky, ve kterých lidé s postižením žijí. Mnozí z nich nemají vůbec žádné soukromí, ani jeden z nejdůležitějších naučených pocitů – pocit vlastní intimity. Prostor pro nahotu sdílejí s několika dalšími lidmi, neustále je přítomen rodič nebo asistent. Jelikož pro tyto osobní potřeby nemají prostor, volí jedinou možnost – kdekoliv a kdykoliv. Lidé s postižením mají stejnou potřebu a frekvenci uspokojování jako lidé bez postižení, a to, že jejich pokusy jsou „na očích“, pramení z nedostatečného soukromí. Nemůže to tedy považovat za důkaz zvýšeného sexuálního apetitu.

4. *„Lidé s mentálním postižením nejsou schopni mít vztah.“*
(Venglářová, Eisner a kol., 2013, s. 125)

To, co skupinu lidí s postižením v tomto ohledu handicapuje, není jejich postižení jako takové, ale možnosti, které kvůli němu mají. Ve svém životě mají totiž obecně mnohem méně možností navazovat vztahy.

5. *„Lidé s mentálním postižením nesmějí mít sex ani děti.“*
(Venglářová, Eisner a kol., 2013, s. 126)

Neexistuje zákon, který by někomu zakazoval mít sex nebo zplodit dítě. Proto je pozoruhodné, že se s tímto tvrzením setkáváme. Mnoho lidí s postižením dokáže samostatně používat antikoncepci a také si uvědomuje zodpovědnost, kterou by s sebou případná péče o potomka přinesla.

6. *„Lidé s mentálním postižením nemohou nést zodpovědnost za následky svého sexuálního života nebo vztahů.“* (Venglářová, Eisner a kol., 2013, s. 127)

Člověk s mentálním postižením není automaticky „nesvéprávná osoba“. Je to velký omyl. Z hlediska trestněprávního je klient/klientka zodpovědný/á v případě, že není omezena jeho/její svéprávnost. To, že se lidé s mentálním postižením chovají častěji nezodpovědně, vyplývá z toho, že jim tento pocit zodpovědnosti (ale často také svobody), nikdo nepředal.

V roce 2012 jsem absolvovala akreditovaný kurz u Petra Eisnera Sex a vztahy lidí s mentálním postižením I a následně jsem jako školená pracovnice v sociálních službách

vedla osvětový kroužek Sex a vztahy právě pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením. O tuto problematiku se zajímám a v důsledku své praxe v sociální službě podpora samostatného bydlení pociťuji velmi silně, že je třeba klientům sociálních služeb nabízet osvětu i v tomto odvětví, proto se sexualitě lidí s postižením věnuji v bakalářské práci obšírněji. Při přípravě na jejich samostatný život nezávislý na rodičích, asistentech a sociálních pracovnících/pracovnicích, je nezbytné, aby pociťovali a uspokojovali potřebu vlastní intimity a zodpovědně uvažovali o svých vztazích s druhým pohlavím. Hledání partnera je totiž tou nejpřirozenější potřebou každého z nás.

Socializace

Důležitá je ucelená rehabilitace osob s mentálním postižením, která zahrnuje veškerá opatření směřující k co největšímu začlenění, tedy k co největší socializaci těchto lidí do aktivního života. (Krhutová, 2013). Socializační proces u osob s mentálním postižením je pomalejší. Úplná socializace je u osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením možná. Vzhledem k problémům s řečí stojí osoby s mentálním postižením spíše v roli příjemců. Neznámé situace je upínají k již zmíněnému rigidnímu ulpívání na stereotypech, fixaci na známé prostředí a na modely zjednodušeného chování. Osoby s mentálním postižením mohou být v oblasti socializace handicapované dvěma způsoby: primárním defektem, tedy mírou svého postižení, a z něj vyplývajícím nedostatkem zkušeností. (Vágnerová, 1999). Socializaci osob s postižením se v současné době přesouvá z ústavních zařízení do zařízení komunitního typu. Je jasné, že nyní je pro tyto osoby mnohem snazší změnou koncepce poskytování sociálních služeb začlenit se a tím i uplatňovat svá nezcizitelná práva.

Potřeba seberealizace a sebeurčení

Seberealizace je podle Maslowovy teorie hodnot nejvyšší lidskou potřebou, přičemž synonymem k termínu nejvyšší je zde hodnota první i poslední, hodnota primární, individuálně specifická, která je zároveň velmi důležitou a měřitelnou hodnotou lidského štěstí. Naše společnost není obecně dostatečně připravena na plné zapojení jedinců se speciálními potřebami do své struktury. Samozřejmě nesmíme opomenout důležitost chráněných pracovních míst, které nabízejí možnost se realizovat v činnosti skutečně smysluplné a dostatečně přizpůsobené míře postižení.

Sebeurčení v sobě zahrnuje úkony mravní autonomie člověka, neboli příležitost vlastními úkony utvářet svůj život na základě svých vlastních preferencí, a s tím spojené

schopnosti rozhodovat se za sebe. Sebeurčení zrcadlí *sebeaktualizaci* člověka, tedy dle Maslowovy definice, „...*konečnou úroveň psychického vývoje poté, co byly naplněny všechny základní potřeby...*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 523)

Oblast sebeaktualizace je u osob s mentálním postižením do značné míry narušena, což má důsledky v jejich sebepojetí. Podporuje to závislost na okolí, čímž jsou tito jedinci nepřímo vystaveni manipulaci či zneužívání. To vše je navíc velmi často determinováno nedostatkem srozumitelných informací, na jejichž základě by člověk s mentálním postižením mohl učinit tzv. informované rozhodnutí, tedy uplatnit svou schopnost volby. Člověk s mentálním postižením má mnohem menší prostor pro uplatňování svého práva na sebeurčení než majorita. Snižování každodenního rizika nést následky svých rozhodnutí upírá osobám s mentálním postižením jeden z nejpodstatnějších zdrojů učení. Tak, ve snaze chránit je, je jim ubíráno na přirozeném rozvoji osobnosti. (Milfait, 2013) „*Právo na sebeurčení významným způsobem narušuje institut náhradního rozhodování, neboli opatrovnictví, který je v České republice v oblasti péče o osoby hojně nadužíván.*“ (Milfait, 2013, str. 177) Změnu přinesla nová úprava občanského zákoníku, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, kdy se ustavuje nový institut tzv. podpory při rozhodování, o kterém dále mluvím v kapitole 3.1.3 *Občanský zákoník*.

2 Na osobu zaměřený přístup v práci s osobami s mentálním postižením

V této kapitole uvedu jeden, dle mého názoru nejefektivnější, přístup pro práci s osobami s mentálním postižením, obzvláště v jeho domácím prostředí, kam řadíme sociální službu podpora samostatného bydlení. Tento přístup vycházející z psychoterapeutického směru Carla Rogerse (1902 – 1987) se uplatňuje nejenom v psychoterapeutické praxi, ale měl by být nedílnou součástí a vrytou filosofií každého pomáhajícího pracovníka nebo pracovnice. Být v práci zaměřený na osobu vychází z humanistického pohledu na člověka. „*Neexistují dvě osoby, které by byly stejné, ani mezi lidmi se stejným postižením...Kvůli této individuální odlišnosti jsou také mnohotvárné, zcela různorodé možnosti, jak zvládat život.*“ (Pörtner, 2009, str. 22)

Přístup zaměřený na člověka tedy vychází z toho, jaký člověk skutečně je, jaké jsou jeho skutečné možnosti, snaží se porozumět jeho způsobu vyjadřování a být mu podporou, aby nalézal své vlastní cesty a uvědomoval si svá vlastní rozhodnutí i v rámci jeho handicapu a z něho vyplývajících možností, které mají být uvědomované v rámci svěřené odpovědnosti. Pracovat se zaměřením na osobu znamená vnímat subjektivní zdroje člověka, brát na ně zřetel a podporovat je. Tento tzv. rogerovský přístup má tři pilíře: (Pörtner, 2009)

- Empatie jako snaha vcítit se do vnitřního prožívání i vnějšího rámce člověka tak, jako bych byla jím samým, ale mít neustále na zřeteli to, že já jsem já, a ne onen druhý člověk. Vcítění se není ztotožnění.
- Úcta k osobnosti znamená přijímat člověka bez hodnocení, jeho celou osobnost takovou, jaká v té chvíli je i s jejími potížemi a hlavně možnostmi pro změnu, kterou v sobě nese.
- Kongruence (opravdovost) je uvědomění si svého vlastního prožívání a schopnost ho oddělit od toho, co vnímám u svého protějšku. Znamená přistupovat k člověku jako k jedinečné osobnosti a neskrývat se za domnělou profesionalitu. Musím jasně akceptovat a reflektovat své pocity, impulzy a dojmy.

2.1 Každodenní praxe a rozhodování osob s mentálním postižením v kontextu na osobu zaměřeného přístupu

Již jsme si řekli, co je nutné pro individuální práci s člověkem s mentálním postižením znát a používat v přímé péči. Nyní bych ráda tyto zásady zkonkretizovala. Pro naplnění tématu své bakalářské práce vyberu takové zásady pro každodenní praxi s dospělými lidmi s mentálním postižením, které se týkají rozhodování. Tyto zásady blíže představím. Jedná se o jakési metodické prostředky, které zpřístupňují klientům/klientkám svoji srozumitelností situace, v kterých se přirozeně ocitají, ale často je neumí správně rozlišovat, byť jen třeba tím, že pracovníci/pracovnice chybují v komunikaci s osobami s mentálním postižením a ony mají následně problém zhodnotit situaci a informovaně tak uplatnit své právo svobodně se rozhodnout. (Pörtner, 2009)

2.1.1 Brát vážně

Znamená soustředit se na jakékoliv problémy klienta/klientky, ačkoliv se nám zdají naprosto nepochopitelné. Jedině tak, že ho budeme brát vážně, si s ním utvoříme vztah důvěry, který je pro další spolupráci klíčový. Pokud chceme brát někoho vážně, znamená to, že ho přijímáme za **rovného partnera**. Lidé, kteří musí žít do značné míry životem pod taktovkou jiných lidí, mají obvykle velmi vyvinutou *potřebu svébytnosti*, i když se nám může zdát, že se až příliš přizpůsobují. Osoby s mentálním postižením mají méně možností pro naplnění této potřeby, avšak cítí tuto potřebu jakési autonomie často velice intenzivně. I proto, že jim není ani v malé formě často nijak uspokojována, se prezentují vzpurným chováním pro okolí často nepochopitelným. Být svébytným neznamená být samostatným. Samostatnost se většinou spojuje se zcela určitými představami o tom, co klient/klientka „*musí dělat samostatně*“. (Pörtner, 2009, s. 51)

2.1.2 Umožňovat zkušenosti

Znamená posilovat odpovědnost a vědomí vlastní hodnoty. Když bez rozmyšlení vyřizujeme hned za člověka s mentálním postižením i třeba maličkost, znemožňujeme tak získávání jeho vlastních neopakovatelných zkušeností, z kterých se může učit a zrát z nich do plné dospělosti. Pokud si člověk s mentálním postižením může zkusit „osahat“ různé životní situace, zcela jistě se dostane před určitá rozhodnutí.

2.1.3 Mít možnosti výběru

Moci sám rozhodovat má účinky na životní pocit vůbec. Je propastný rozdíl, muset vše jen akceptovat (být přijímačem), a tím, kdo může některé věci sám ovlivňovat a sám za ně odpovídat. Nabídka smysluplných alternativ, z nichž by si klienti/klientky mohli/y vybírat, umožní aktivizaci, probudí odpovědnost a nevzbuzuje apatii, pokud jsou možnosti samozřejmě smysluplně předloženy.

2.1.4 Poskytovat opěrné body pro samostatné jednání

Toto je spojeno s aktivizací klienta/klientky. Smyslem opěrných bodů je být lidem s mentálním postižením pomocníky v úkolech, které jsou pro ně příliš náročné. Měli bychom tak činit proto, abychom je nenechávali na pospas něčemu pro ně nesrozumitelnému, nebo je těchto úkolů nezbavovali. Klient/klientka díky tomu, že mu pracovník tzv. sekunduje, získává zkušenost, že je schopen/schopna téměř sám/sama cokoliv zmoci a nemusí pouze selhávat, na druhé straně zde i pracovník rozliší, v čem jsou slabé stránky a meze každého konkrétního člověka, v jaké míře potřebuju podporu a v čem dokáže samostatně jednat.

2.1.5 Podávat jasné informace, být konkrétní a popisovat situaci

Toto je nezbytné, nabízíme – li možnosti, ale i pokud se snažíme vysvětlit jakoukoliv nastalou situaci, či pokud se snažíme zjistit, jak se klient cítí a jakou potřebu vyjadřuje. Konkrétní komunikací, jasnými informacemi a jednoduchým popisem si často klient/klientka ujasní, o co se vlastně v dané situaci jedná. Teprve po tom, když pracovník/pracovnice přijde s upřesňujícími otázkami a pomůže klientovi/klientce takovým vyjadřováním na řešení přijít. Popis situace, která může být pro klienta/klientku nesrozumitelná, musí vycházet z přání mu porozumět, akceptovat ho a takto mu/jí to dávat najevo. Nejde o to klienta/klientku ztrapnit, nebo mu/jí něco vyčítat, ale jde o zřetelné vyjasnění situace, aby věděl/a, kam až sahá jeho/její samostatnost, možnost uvědomit si svá práva.(Pörtner, 2009)

3 Ochrana práv osob s mentálním postižením v České republice

3.1 Práva osob s postižením v právním pořádku České republiky

Pokud bychom se chtěli pokusit uvádět všechny reakce právního pořádku České republiky na specifické situace vázané na osoby se zdravotním postižením, jednalo by se o desítky takových právních norem z oblastí práva občanského, pracovního, ale i trestního, správního, práva sociálního zabezpečení, finančního práva a mnohých dalších. (Michalík a kol., 2011) V této práci nás však bude zajímat oblast ochrany lidských práv osob s mentálním postižením, a proto pro potřeby práce z právního pořádku České republiky vyberu pouze takové právní předpisy a dokumenty, které se k tomuto tématu úzce váží.

Jedná se o *zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky*, *zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod*, *zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)*, *zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů*, *zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*, *zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*, *zákon č. 128/2000 Sb., o obcích*. Dále se zaměřím na dva nejpodstatnější dokumenty Ministerstva vnitra, kterými jsou *Standardy kvality sociálních služeb* a samozřejmě také *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením*, která je mezinárodně platným dokumentem a pro potřeby osob s mentálním postižením naprosto klíčovým.

3.1.1 Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky je ústavním zákonem společně s ústavním zákonem č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod. Ústava ČR mimo jiné ukládá zákonodárné moci usilovat o minimalizaci nerovnosti v příjmech a bojovat o snížení nerovností v postavení, zařízeních a příležitostech mezi jednotlivci a mezi skupinami lidí. (Boučková, 2009).

Ústava ČR v čl. 4 stanovuje, že: *„Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci.“* V čl. 10 se uvádí, že mezinárodní smlouvy ratifikované Parlamentem České republiky jsou součástí českého právního řádu a jsou mu nadřazené. To znamená, že

i Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, o které budu mluvit v kapitole 3.2.2 *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením*, je nadřazena celému právnímu pořádku České republiky.

Listina základních práv a svobod je ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., Listina základních práv a svobod byla vyhlášena předsednictvem České národní rady usnesením ze dne 16. prosince 1992. Listina základních práv a svobod ČR upravuje vztah mezi státem a občanem. Co se týká souvislosti s osobami s mentálním postižením, je v Listině základních práv a svobod ČR zakotveno ustanovení čl. 29:

odst. 1: „*Ženy, mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky.*“

odst. 2: „*Mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a na pomoc při přípravě k povolání.*“

Dovolím si uvést i čl. 3, který stanovuje obecný zákaz diskriminace. Zdravotní, tedy i mentální postižení, jako zakázaný důvod pro diskriminaci je v citaci uveden souslovím „*jiné postavení*“.

čl. 3, odst. 1: „*Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.*“

3.1.2 Antidiskriminační zákon a funkce veřejného ochránce práv

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon) je základním dokumentem, který v českém právním řádu zakazuje diskriminaci a vymezuje prostředky ochrany jejich obětí. Antidiskriminační zákon vymezuje svoji vlastní definici zdravotního postižení. Vymezuje zdravotní postižení jako důvod, na základě kterého se zakazuje diskriminovat. (Čermák, 2012)

V ustanovení § 5 odst. 6 je stanoveno: „*Pro účely tohoto zákona se zdravotním postižením rozumí tělesné, smyslové, mentální, duševní nebo jiné postižení, které brání nebo může bránit osobám v jejich právu na rovné zacházení v oblastech vymezených tímto zákonem; přitom musí jít o dlouhodobé zdravotní postižení, které trvá nebo má podle poznatků lékařské vědy trvat alespoň jeden rok.*“

V zemích Evropské unie jsou pro ochranu obětí diskriminace zřízeny tzv. úřady pro rovné zacházení (angl. *equality bodies*), na něž se mohou oběti diskriminace obracet s žádostí o radu. V České republice tuto funkci zastává veřejný ochránce práv (ombudsman), který dle ustanovení § 21b zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů: „...*přispívá k prosazování práva na rovné zacházení se všemi osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, A za tím účelem a) poskytuje metodickou pomoc obětem diskriminace při podávání návrhů na zahájení řízení z důvodů diskriminace...*“ (Čermák, 2012, s. 19)

3.1.3 Občanský zákoník

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, je účinný od 1. 1. 2014. Ve své nové podobě občanský zákoník přinesl mnoho podstatných změn, které se váží k podpoře osob s mentálním postižením, dalo by se říci, že je novela v tomto směru až revoluční. Občanský zákoník zakotvuje možnosti založené na modelu podpory. Tyto změny se pokusím srozumitelně sepsat a zhodnotit jejich pozitivní dopad na cílovou skupinu. Změny v občanském zákoníku jsou markantní v oblastech: *omezení svéprávnosti, opatrovnictví, nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti.*

Omezení svéprávnosti

Jedná se o §55 - § 65. Tento paragraf upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, oddíl 2 Podpurná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Občanský zákoník považuje omezení svéprávnosti za omezení krajní, pouze v případě: „...*hrozila-by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření.*“ Za méně omezující opatření se považují nově zakotvené instituty – § 45 *Nápomoc při rozhodování*, § 49 *Zastoupení členem domácnosti* nebo v § 465 *Opatrovnictví člověka* - stanovení opatrovníka bez zásahu do svéprávnosti, o kterých se zmíním níže. Dalším méně omezujícím opatřením může být systém podpory, kterou člověk využívá. Za takovou podporu považujeme podporu poskytovanou profesionální sociální službou nebo neformální sítí příbuzných a dalších blízkých osob.

Smyslem omezení svéprávnosti, nikoliv jejího úplného zrušení, jak bylo praxí v minulých letech, je zakotvit princip subsidiarity (restriktivní opatření se používá až po vyčerpání méně omezujících možností), který se objevoval pouze v dokumentech bez právní závaznosti. Dalším faktickým pojmovým znakem principu subsidiarity

v občanském zákoníku je změna formulace z bývalého „soud omezí“ způsobilost k právním úkonům na „soud může omezit“ *svéprávnost člověka*. (MPSV, 2013, s. 21) § 55 (1) „*K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti. Přitom musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti.*“ Toto opatření musí být pro člověka prokazatelně přínosné, výhody opatření musí mít převahu nad nevýhodami. Také se musí prověřit skutečné okolnosti, které by mohly nasvědčovat ponechání plné svéprávnosti. § 56 (1) Říká, že soud, který jako jediný má pravomoc omezit svéprávnost člověka, má povinnost zjistit názor člověka, o jehož svéprávnosti se rozhoduje, a to takovým způsobem komunikace, který si člověk sám zvolí. Zde můžeme spatřovat vliv čl. 21 písm. b) Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, ve kterém se Česká republika zavazuje umožnit osobám se zdravotním postižením používání všech možných prostředků, způsobů a formátů komunikace – znakových jazyků, augmentativní a alternativní komunikace – podle jejich vlastní volby při jednání s úřady. (MPSV, 2011)

Nově je zakotveno v občanském zákoníku v § 64, že rozhodnutí o omezení svéprávnosti nikdy nezbavuje člověka práva samostatně právně jednat v každodenních záležitostech běžného dne, což může být třeba nakupování potravin.

Zákonné zastoupení a opatrovnictví

Zákonné zastoupení a opatrovnictví je upraveno v Občanském zákoníku - Hlava II: Osoby (§ 61 - § 65), Hlava III: Zastoupení § 436 - § 440 a § 457 - § 485). §457 uvádí, že smyslem opatrovnictví je v první řadě ochrana zájmů a naplňování práv opatrovance. Opatrovnictví není spojeno jen s omezením svéprávnosti. Soud jmenuje opatrovníka v případě, že je to potřeba k ochraně jeho zájmů, tedy i práv, nebo vyžaduje-li to veřejný zájem. Ustanovení opatrovníka není vázáno na žádnou situaci přednostně. Dál jsou uvedeny důvody pro ustanovení opatrovníka, např. zdravotní postižení nebo omezení svéprávnosti. Pozitivní změnou je ukotvení pravidla, že soud již přímo v okamžiku omezení svéprávnosti jmenuje člověku opatrovníka, čímž se předejde porušení práv člověka v situacích, kdy je člověk omezen ve svéprávnosti, měsíce čeká na svého opatrovníka, ale po tuto „hluchou“ dobu není nikdo oprávněn činit právní úkony jeho jménem, v jeho zájmu. Tak tomu bylo před novelou občanského zákoníku. (MPSV, 2013). I § 61 mluví o větší blahosklonnosti soudu: „*Při výběru opatrovníka přihlédně soud k přáním opatrovance, k jeho potřebám i k podnětům osob opatrovanci blízkých,*

sledují-li jeho prospěch, a dbá, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi.“ (MPSV, 2013, s. 24). Co do vyšší ochrany práv a zájmů zastoupeného, je-li mu stanoven opatrovník, zavedl nový občanský zákoník možnost ustanovit tzv. opatrovnickou radu. Tato skupina osob z nejbližšího okolí zastoupeného má doplnit a vyvážit činnost opatrovníka. Tím je snížen prostor pro manipulaci, která může nastat, pokud člověka opatruje pouze jeden opatrovník. Opatrovnickou radu ukotvuje § 472 - § 484.

Nápomoc při rozhodování

Nápomoc při rozhodování najdeme v Občanském zákoníku pod § 45 - § 48. Nápomoc při rozhodování je poskytována na základě smlouvy mezi podporovaným a podpůrcem. Smyslem této smlouvy o nápomoci je poskytnout podporu člověku, kterému mentální postižení činí potíže při rozhodování, aby mohla být zachována plná svéprávnost a nemusel být ustaven opatrovník. Podpůrce se zavazuje, že bude se souhlasem podporovaného přítomen při jeho právních jednáních a bude mu nápomocen radami. Samozřejmě, smlouvu o nápomoci schvaluje soud. To, co bych ráda vyzdvihla a co je mým jedním z hlavních přínosů občanského zákoníku je to, že při poskytování podpory je podpůrcovou úlohou pomoci podporovanému porozumět situaci a okolnostem, zmapovat možná řešení a rozhodnutí a pomoci rozhodnout se v souladu s vlastními osobními cíli podporovaného, jeho preferencemi a stylem života. (MPSV, 2013). Tato zásada vychází naprosto vstřícně všem specifickým osob s mentálním postižením. Paternalistický přístup zde byl nahrazen přístupem partnerským.

Zastoupení členem domácnosti

§ 49 - § 54 upravuje zastoupení členem domácnosti. Oproti smlouvě o nápomoci, kdy se počítá, že podporovaný je s využitím nápomoci schopný právně jednat, zastoupení členem domácnosti se uplatňuje, pokud člověku brání duševní porucha právně jednat a nemá žádného jiného zástupce. Toto ustanovení se týká, jak již bylo předesláno, osob, které mají těžší duševní handicap, proto se mu již nebudu dále věnovat, neboť nás především zajímá ochrana práv osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením.

3.1.4 Zákon o sociálních službách

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (dále jen ZSS). ZSS dle § 1 definuje ZSS takto: „*Tento zákon upravuje podmínky pro poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči,*

podmínky pro vydání oprávnění k poskytování sociálních služeb, výkon veřejné správy v oblasti sociálních služeb, inspekci poskytování sociálních služeb a předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách.“ Jak můžeme vidět, ZSS zahrnuje různé agendy. Ve své práci se budu věnovat těm, které mají souvislost s dodržováním lidských práv osob s postižením nebo souvisí se sociální službou podpora samostatného bydlení.

„Rozsah a forma pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost osob.“ (Matoušek a kol., 2007, s. 39) Sociální služby musí vycházet samozřejmě z individuálních potřeb osob, kterým je služba poskytována, nesmí být pasivní, ale působit na klienty/klientky služeb aktivně, motivovat je k činnostem, které posilují jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v co největší kvalitě profesionální sociální práce takovými způsoby, aby bylo nepřetržitě zajištěno a garantováno dodržování lidských práv a základních svobod klientů/klientek sociálních služeb i jejich rodin. Primární je poskytnout relevantní informace osobě, která se ocitla v nepříznivé sociální situaci, a to tak, aby ji, pokud jí to dovolí její vlastní možnosti, mohla řešit sama vlastními silami. (Matoušek a kol., 2007) Zde mluvíme především o sociálním poradenství. Pokud tyto informace nejsou dostačující, nastupují další druhy sociálních služeb jako je služba sociální péče a služba sociální prevence (§ 32).

V ustanovení § 33 definuje ZSS formy, v jakých se mohou tyto služby poskytovat. Jedná se o sociální služby poskytované pobytovou, ambulantní nebo terénní formou. V kontextu bakalářské práce je nutné vědět, co je to terénní forma sociální služby. § 33 (4) SZZ definuje terénní služby jako sociální služby, které jsou osobě poskytovány v jejím přirozeném prostředí. Do terénních sociálních služeb zahrnujeme dle § 43 SZZ službu sociální péče podpora samostatného bydlení, která nás zajímá a je opěrná pro vypracování této bakalářské práce. Navážu na ZSS a věnovat se budu této službě sociální péče v kapitole 4.2 *Sociální služba podpora samostatného bydlení*.

3.1.5 Zákon o obcích a agenda sociální práce na obci

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), Hlava II, Samostatná působnost obce v oddíle 1 § 35 odst. (2) říká, že obce ve svém územním obvodu pečují o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů v oblasti bydlení, ochrany a rozvoje zdraví, dopravy a spojů, potřeby informací, výchovy a vzdělávání, celkového kulturního rozvoje atd. Jak vidíme, i v zákoně o obcích potvrzuje, že nejenom stát ve své svrchovanosti, ale i jeho obecní jednotky jsou povinné uspokojovat

potřeby občanů a zajistit podmínky rozvoje sociální péče. Pro naše potřeby je centrální zajištění podmínek obce v oblasti bydlení. Zákon o obcích nemluví přímo o cílové skupině osob s mentálním postižením, ale je jasné, že je – li občanem obce člověk s mentálním postižením, měla by se obec postarat o poskytnutí služeb sociální péče právě i takové osobě.

S účinností od 1. 1. 2012 podle ustanovení § 92, 93 a 93 a zákona č. 108/2006., o sociálních službách a podle ustanovení § 7, 63, 64 a 65 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, vstoupila v platnost povinnost realizace činností sociální práce v přenesené působnosti na obecních úřadech. Odbor sociálních věcí a zdravotnictví, oddělení sociální péče poskytuje sociální poradenství, zejména se zaměřuje na sociální pomoc vůči osobám, které jsou ohroženy sociálním vyloučením z důvodu svého zdravotního postižení a dalších znevýhodněných osob. Posuzuje potřebný rozsah pomoci, který zajišťuje prostřednictvím nejbližší dostupné institucionální pomoci vůči občanu, obce a obecního úřadu. Terénní sociální pracovník a jeho nadřízený spolupracují na tvorbě a realizaci vzdělávacího plánu terénního sociálního pracovníka, terénní sociální pracovník a jeho nadřízený podle potřeby a podle svých kompetencí jednají a spolupracují s relevantními institucemi, úřady a místními poskytovateli sociálních služeb a jiných nevládních organizací a společně se aktivně podílejí na přípravě komunitního plánu v obci a na formování dalších strategií a opatření, které vedou k pozitivnímu ovlivňování situace klientů/klientek služby či obyvatel obce a poskytují informace o situaci jednotlivých cílových skupin. (Nedělníková a kol., 2013)

Pro osoby s mentálním postižením je tato nová agenda také přínosem, v případě, že se budou rozvíjet a plnit výše uvedené činnosti. Může být člověku s mentálním postižením pomoci při hledání vhodné sociální služby a sloužit mu jako opěrný bod například v malé obci, kde je takový člověk mimo komunitu a sociální služby, které by pro něj byly vhodné. Člověk s mentálním postižením může takto uplatnit díky informovanosti od sociálního pracovníka/pracovnice na obci svá základní práva.

3.2 Lidská práva osob s postižením v dokumentech Ministerstva vnitra

Tato kapitola se bude zabývat dvěma nejdůležitějšími dokumenty, které se váží k lidským právům cílové skupiny osob s mentálním postižením v zařízeních sociálních služeb, a na státem garantované dodržování těchto práv. Jedná se o Standardy kvality sociálních služeb a o Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením, mezinárodně platný dokument.

3.2.1 Standardy kvality sociálních služeb

Standardy kvality sociálních služeb jsou dokumentem Ministerstva práce a sociálních věcí. Poskytovatel sociální služby má zákonnou povinnost je dodržovat. (MPSV, 2012) Jsou souborem kritérií, jejichž prostřednictvím je definována nezbytná úroveň kvality poskytování sociálních služeb v oblasti procedurální, personální a provozní. Procedurální standardy kvality se soustředí na nejkličovější problematiku. Zahrnují oblasti, jak má poskytování kvalitní služby vypadat, jak službu přizpůsobit individuálním potřebám každého klienta/klientky sociální služby a pro účely této práce je nejdůležitější část procedurálních standardů – ochrana práv uživatelů sociálních služeb. (MPSV, 2002)

Standard č. 2 Ochrana práv uživatelů sociálních služeb vymezuje oblasti zařízení, kde je poskytována sociální služba, v nichž by mohlo dojít v souvislosti s poskytováním služby k porušení práv klientů. Tyto oblasti jsou: „...ochrana osobní svobody, soukromí, osobních údajů, práva na vzdělání a svobodnou volbu povolání, ochranu před jakýmkoli formami zneužívání, nucenými pracemi, diskriminací, apod. ...“ (Standardy kvality sociálních služeb, 2003, s. 7) Pro tyto vymezené oblasti má zařízení sociální služby napsaná vnitřní pravidla, která mají účinně zamezovat porušování práv klientů/klientek, dále také mechanismy nápravy, pokud dojde ke zjištění porušování těchto práv zařízením nebo pracovníky/pracovnicemi zařízení. Standard č. 2 vymezuje také situace, kdy by mohlo dojít ke střetům zájmů zařízení či pracovníků/pracovnic zařízení se zájmy klientů/klientek. V návaznosti na to má zařízení sepsaná také vnitřní pravidla, která možným konfliktům zamezují. Pokud se klient/klientka rozhodne k řešení vlastní nepříznivé sociální situace prostřednictvím sociální služby, která mu je poskytována, je toto rozhodnutí respektováno. (MPSV, 2003)

Dovolím si citovat ze Standardů sociálních služeb, příručky pro uživatele (MPSV, 2008, s. 7), kdy se tvůrci pokusili srozumitelně klientům/klientkám sociálních služeb nastínit ochranu jejich práv: „*Tím, že se zajímáte, příp. již využíváte konkrétní sociální služby, neztrácíte lidská práva, svobodu ani právo rozhodovat o svém životě a řešení Vaší situace. Naopak, právě poskytovatel má dodržování Vašich práv při poskytování sociální služby zajistit a podporovat Vás při jejich prosazování...*“

3.2.2 Úmluva o právech osob se zdravotním postižením

Lidská práva osob zdravotně postižených, kam zařazujeme i osoby s mentálním postižením, je natolik specifickou oblastí a potřebuje jisté svrchované uchopení, že k její úpravě Organizace spojených národů dne 13. prosince 2006 přijala na své půdě samostatnou úmluvu. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením je pro Českou republiku závazná od 28. října 2009 a je publikovaná ve Sbírce mezinárodních smluv pod číslem 10/2010. Tato úmluva sdružuje práva osob se zdravotním postižením roztroušené ve všech ostatních právních předpisech a dokumentech. Úmluva je součástí českého právního řádu, proto mají osoby se zdravotním postižením, nebo jejich zastupující možnost domáhat se práv v ní obsažených u orgánů české veřejné správy i u českých soudů. Je pro Českou republiku závazná do té míry, že jí jsou podřízeny všechny ostatní zákonné i podzákonné právní normy (čl. 10 Ústavy ČR, ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů). Krom Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením je třeba nevynechat článek 25 odst. 1 Listiny základních práv Evropské unie: „*Unie uznává a respektuje práva osob se zdravotním postižením na opatření, jejichž cílem je zajistit jejich nezávislost, sociální a profesní začlenění a jejich účast na životě společnosti.*“ Tohoto ustanovení se lze dovolávat pouze v souvislosti s použitím práva Evropské unie. (Milfait, 2013)

Účelem Úmluvy je dle článku 1: „*...podporovat, chránit a zajišťovat plné a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod všemi osobami se zdravotním postižením a podporovat úctu k jejich přirozené důstojnosti*“. Může se jevit, že úmluva jen shrnuje existující lidská práva a zdůrazňuje nutnost jejich dodržování u osob se zdravotním postižením. Tomu tak skutečně je například v článku 17 *Ochrana osobní integrity*. (MPSV, 2011, s. 14) Většina uvedených práv určena osobám se zdravotním postižením se však opírá o nové aspekty související se zkušeností osob zdravotně postižených a zároveň jsou doplněna o povinnosti státu akceptovat úmluvou zkonkretizovaná nebo veškerá nezbytná opatření k zajištění účinného používání uvedených práv osobami

se zdravotním postižením. Toto se týká především článku 10 *Rovnost před zákonem a právní způsobilost*, článku 14 *Svoboda a osobní bezpečnost nebo* článku 15 *Ochrana proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání*. Při tvorbě a faktickém provádění legislativy za účelem naplnění požadavků Úmluvy je členský stát povinen dle čl. 4 odst. 3 povinen konzultovat zamýšlená opatření s osobami se zdravotním postižením a s organizacemi, které je zastupují. Stát má také povinnost spolupracovat s osobami s postižením a s jejich zástupci při rozhodování o naprosto všech otázkách, které se života osob s postižením týkají. Součástí Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením je Opční protokol, na jehož základě mají osoby, které se považují za oběti porušení Úmluvy ze strany státu, možnost si stěžovat Výboru pro práva osob se zdravotním postižením. Situace v České republice je v současnosti taková, že Opční protokol není dosud ratifikován. (Milfait, 2013)

Pro účely bakalářské práce zmíním velmi důležitý článek. Článek č. 19 *Nezávislý způsob života a zapojení do společnosti*. Zde je ukotveno v odstavci a), že osoby se zdravotním postižením mají mít možnost si samy zvolit místo pobytu, kde a s kým budou žít a neměly by být nuceny žít v nějakém určitém specifickém prostředí. Dále v odstavci b) se říká, že by tyto osoby měly mít přístup ke službám poskytovaným v domácím prostředí, rezidenčním službám a dalším komunitním službám podpůrného charakteru, včetně osobní asistence, která zabraňuje segregaci a je potřebná pro nezávislý způsob života osob se zdravotním postižením. (MPSV, 2011) Toto ustanovení je zásadní pro rozvoj modelu podpory. Dalším článkem Úmluvy, který nesmím opomenout v souvislosti s tématem bakalářské práce, je článek 22 *Respektování soukromí*. Zaručuje fakt, že žádná osoba se zdravotním postižením bez ohledu na místo pobytu, nesmí být vystavena nezákonnému nebo svévolnému zasahování do svého soukromého života, domova, rodiny a všech typů komunikace. Osoby se zdravotním postižením mají právo na ochranu proti takovým zásahům ze zákona. (MPSV, 2011) O potřebě soukromí u osob s mentálním postižením hovoří kapitola *1.2.1 Specifické znaky a potřeby u osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením*.

4 Sociální služba podpora samostatného bydlení

Klíčovou kapitolu týkající se sociální služby podpora samostatného bydlení je třeba otevřít podkapitolou o koncepci podpory transformace pobytových sociálních služeb. Bez jejího základního pochopení bychom nemohli porozumět vývoji této sociální služby, stěží bychom si uvědomili její nezbytnost.

4.1 Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb

Než se budeme zabírat sociální službou podpora samostatného bydlení, je třeba si připomenout nejdůležitější cestu, která k rozšíření této služby přispěla. Již od 70. let 20. století jsou odbornou praxí podporovány zásadní změny v institucionální péči reagující na objektivní potřeby současné společnosti a zohledňující proces sociálního začleňování. Sociální začleňování je klíčová myšlenka moderní sociální politiky. (Sokol, Trefilová, 2008) Nebudu mluvit o celém konceptu podpory transformace pobytových sociálních služeb, ale budu se soustředit pouze na takové jeho cíle, které nám pomůžou porozumět důležitosti sociálního začleňování osob s mentálním postižením, a následně pak navážu na sociální službu podpora samostatného bydlení.

Usnesením ze dne 21. února 2007 byl vládou ČR pod č. 127 přijat materiál „*Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb v jiné typy sociálních služeb, poskytovaných v přirozené komunitě uživatele a podporující sociální začlenění uživatele do společnosti*“. Jeho hlavním cílem je podpořit a usnadnit cestu poskytovatelům a zřizovatelům pobytových sociálních služeb v přirozeném procesu humanizace sociálních služeb. Tato koncepce je vypracována v souladu se strategickými materiály z oblasti sociálních služeb v České republice tj. *Národním akčním plánem sociálního začleňování na léta 2004 – 2006, Bílou knihou v sociálních službách* a zejména *zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*. Je vytvořen v souladu s českým právním řádem, a to zejména s Listinou základních práv a svobod a je také v souladu s cíli Lisabonské strategie a Národním rozvojovým plánem.

4.1.1 Cíle deinstitucionalizace

Pro naplnění vize deinstitucionalizace je třeba uskutečňovat tyto cíle: (MPSV, 2013, s. 55) „...zamezit institucionalizaci dalších lidí; transformovat ústavní sociální péči: zrušit ústavy; zajistit dostupnost podpory v komunitě.“ Nás zajímá především bod třetí, „zajistit

dostupnost podpory v komunitě. “ Nejdříve je třeba si vymezit termín komunitní sociální služby. „*Sociální služba, která napomáhá člověku se zdravotním postižením žít v komunitě běžným způsobem života; nejčastěji jde o terénní nebo ambulantní, případně i o pobytovou sociální službu. Dobré komunitní služby jsou zaměřené na člověka (poskytované podle jeho individuálních potřeb, přání a aspirací), podporují život v rodině a v komunitě, jsou schopny zohlednit všechny potřebné aspekty života člověka*“ (MPSV, 2013, s. 42) Je třeba zajistit, aby lidé, kteří se potřebují opírat o pomoc druhého člověka, měli tuto pomoc dostupnou místně i časově tak, aby ji mohli využívat při zachování účasti v běžném životě ve společnosti. V komunitních sociálních službách je třeba sledovat, jak jsou dodržována práva klientů/klientek. (MPSV, 2013)

Komunitní sociální služba by měla být a priori zaměřená na sociální začleňování klientů/klientek. Sociální služba usiluje o využívání dostupných zdrojů v komunitě pro zajištění potřebné podpory a nevytváří závislost klienta/klientky na službě. Cíle sociální služby jsou jasné, konkrétní a časově omezené. Aby toto bylo dodržováno, MPSV předložilo zásady pro poskytování sociálních služeb. Neuvedu všechny, ale vyzdvihnu pouze takové, které se týkají sociální služby podpory samostatného bydlení a ochrany lidských práv osob, které tuto službu využívají. (MPSV, 2013)

1. Sociální služby garantují každému, kdo je využívá, možnost žít podle jeho vlastního rozhodnutí a mít možnost volby na rovnoprávném základně s ostatními lidmi o tom, kde, s kým a jak bude žít.
2. Potřeby člověka jsou uspokojovány v domácím prostředí a komunitě.
3. Sociální služba se zaměřuje na posilování kompetencí klienta/klientky, rozvoj jeho samostatného rozhodování za současného respektování práva na přiměřené riziko. (MPSV, 2013)

Zde bych ráda zamyslela nad dilematem mezi bezpečím klienta/klientky a jeho právy. Riziko je neoddelitelnou součástí života každého z nás a nezbytnou podmínkou dospívání. Poskytovatelé sociální služby by se neměly snažit o jeho totální odstranění ze života klientů/klientek, ale měly by jim umožňovat podstupovat tzv. *přiměřené riziko*. Riziko se stává přiměřeným tehdy, „*když je minimalizováno na úroveň rizika běžného v každodenním životě s využitím nástrojů, které nabízí individuální plánování, analýza rizik, vymezení oblastí možných střetů zájmů poskytovatel vs. klient.*“ (www.slideplayer.cz)

Právo klienta/klientky na přiměřené riziko je tedy dalším dílčím krokem k jeho osamostatnění.

4.2 Sociální služba podpora samostatného bydlení

Sociální služba bydlení s podporou neboli přesněji dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách podpora samostatného bydlení, je službou sociální péče, která má velmi blízko ke službě pečovatelské. Oproti ní se však mnohem důkladněji a intenzivněji zaměřuje na posilování osobních schopností člověka bydlet samostatně a je určena užšímu okruhu klientů – cílové skupině osob se zdravotním postižením. (Sokol, Trefilová, 2008) Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách § 38 definuje služby sociální péče jako služby, které napomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a duševní soběstačnost, s cílem umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného společenského života, a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zaručit jim důstojné zacházení a prostředí.

§ 43 (1) *„Podpora samostatného bydlení je terénní služba poskytovaná osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu zdravotního postižení nebo chronického onemocnění, včetně duševního onemocnění, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby.“* Služba podpory samostatného bydlení obsahuje tyto základní činnosti dle § 43 (2): *„...pomoc při zajištění chodu domácnosti; výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti; zprostředkování kontaktu se společenským prostředím; sociálně terapeutické činnosti; pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“*

Základními úkony, které jsou stanoveny zákonem č. 505/2006 Sb., vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách při podpoře samostatného bydlení, jsou v § 6.

a) pomoc při zajištění chodu domácnosti

- *pomoc s úklidem, údržbou domácnosti a osobních věcí,*
- *podpora při získávání návyků souvisejících se zajištěním chodu domácnosti,*
- *pomoc při údržbě domácích spotřebičů,*
- *pomoc se zajištěním stravy,*
- *pomoc při zajištění velkého úklidu domácnosti,*

- *podpora v hospodaření s penězi včetně pomoci s nákupy a běžnými pochůzkami;*

b) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti

- *podpora při zvládnutí výchovy dětí v rodině,*
- *pracovně výchovná práce s dětmi,*
- *nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností,*
- *pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začlenění osob,*
- *podpora v oblasti partnerských vztahů,*
- *podpora při získávání návyků souvisejících se zařazením do pracovního procesu;*

c) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím

- *doprovázení dospělých do školy, školského zařízení, zaměstnání, k lékaři, na zájmové aktivity, na orgány veřejné moci a instituce poskytující veřejné služby a doprovázení zpět,*
- *podpora při získávání návyků souvisejících se zařazením do běžného společenského prostředí včetně využívání běžně dostupných služeb a informačních zdrojů;*

d) sociálně terapeutické činnosti

- *socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob;*

e) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí

- *pomoc při komunikaci vedoucí k uplatňování práv a oprávněných zájmů,*
- *pomoc při vyřizování běžných záležitostí. (Sokol, Trefilová, 2008, s. 108)*

Sociální služba podpora samostatného bydlení je odrazovým můstkem pro ty klienty/klientky sociálních služeb, kteří/ktelé jsou schopni/y naplňovat své kompetence do takové míry, že jednoho dne, zcela samostatně bez pomoci a kontroly

sociálních pracovníků a pracovníc, dosáhnou svého vlastního osobního prostoru, což je vrcholem sociálního začleňování s obnovou přirozené sociální sítě. Místo sociálního pracovníka ve službě podpory samostatného bydlení je místem průvodce, který vede klienta/klientku ke znovuobjevení své vlastní hodnoty v kontextu osvojení si schopností, které si např. v ústavní výchově nemohl nikdy vyzkoušet a taktéž nemohl naplnit některé své osobní potřeby, které jsou s bydlením, tedy vlastním domovem, úzce spjaty. Tato sociální služba je, jak již bylo citováno, podporou i v právní oblasti klienta/klientky. Samozřejmě mohou dobře fungovat všechny její dílčí cíle podpory od pracovníků a pracovníc, ale bez toho aniž bychom nějakým způsobem kontrolovaly, jak pracovníci dodržují garantovaná práva klientů/klientek, nemůžeme zaručit její stoprocentní úspěch do budoucna. Právě do toho okamžiku, kdy klient s mentálním postižením již tuto službu využívat nebude a stane se absolutně soběstačným.

Shrnutí teoretické části

Teoretická část bakalářská práce představila cílovou skupinu osob sociální práce, a to osoby s mentálním postižením, které jsou v našem centru zájmu. Abych obšírněji vtáhla čtenáře do problematiky osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením, uvedla jsem jejich specifika, která by rozhodně neměla působit generalizovaně, ale spíše by měla ukázat na osobnost každého jednotlivce s mentálním postižením a na jeho osobní potřeby.

Na osobu zaměřený přístup v sociální práci u osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením je nezbytným nástrojem sociálních pracovníků a pracovníc, kteří/které chtějí ctít klienta/klientku sociální služby a považovat ho/ji za rovného partnera, se kterým je třeba vést dialog, jehož osobnost musíme brát na roveň té svojí.

Ochranu práv osob s postižením v právním pořádku České republiky jsem vymezila obšírněji, abych jasně ukázala, že tato práva se odrážejí v mnoha zákonech a ustanoveních, jsou znakem moderní společnosti, která si správně vzala za cíl sociální začleňování osob s jakýmkoli postižením do majoritní společnosti. Segregaci osob s postižením zabraňuje především Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který otevřel cestu samostatnějšímu rozhodování osob s postižením a nabídl nové možnosti, které nepočítají s tak častým omezováním svéprávnosti a vůbec ne s jejím totálním zbavením u člověka s handicapem.

Standardy kvality sociálních služeb jsou nejpodstatnějším dokumentem zakotvující práva osob s postižením v kontextu sociálních služeb. Z těchto standardů by měla každá sociální služba vycházet. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením je mezinárodně platný dokument, jehož podepsáním se Česká republika zavázala k naprostému, absolutnímu dodržování práv osob s postižením, a tím se, dle mého, zapojila do „boje proti segregaci“ osob s postižením.

Klienti a klientky sociální služby podpory samostatného bydlení žijí samostatně s tím, že k nim dochází pracovník/pracovnice, který/která mu/jí napomáhá k naprostému osamostatnění, aby nemusel/a být závislý/závislá na žádné pomoci. Cíl naprostého osamostatnění v sobě nese i cíl naprosté znalosti svých práv. V tomto by měli/y sociální pracovníci/pracovnice, být klientovi/klientce základní podporou a sociální službu podpory samostatného bydlení, která je komunitním typem sociální služby, by měli/y vést s přímým dodržováním práv svých klientů a klientek.

II. Empirická část

5 Dodržování práv osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v sociální službě podpora samostatného bydlení

Cílem, ke kterému má celá bakalářské práce dojít, je zjistit aktuální stav dodržování práv osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v sociální službě podpora samostatného bydlení. Jak jsem již avizovala v úvodu práce, oblast lidských práv je třeba neustále připomínat, obzvláště pak u osob s handicapem, které se často nenaučily, jak svá práva mohou uplatňovat a jak si je mohou chránit. V současné době nemůžeme s naprosto čistým svědomím říci, a to především díky relativně krátkodobému fungování této sociální služby, jak jsou práva osob s mentálním postižením v podpoře samostatného bydlení dodržována. Z teorie popsané především v kapitole *4.1 Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb* víme, že tento typ komunitní služby sociální péče by ze své podstaty měl práva klientů/klientek této služby chránit. To je nám dáno i ve Standardech kvality sociálních služeb a dalších významných dokumentů, bez kterých bychom jen stěží vykonávali práci kvalitních sociálních pracovníků a pracovníc.

Velmi často slycháváme z úst sociální práce apelaci na práva klientů/klientek, avšak nesečkala jsem se zatím osobně s žádnou výzkumnou konkretizací v oblasti sociální služby podpora samostatného bydlení. Proto jsem zvolila právě toto téma, abych alespoň z části nahlédla „pod pokličku“ velmi svobodně se rozvíjející a na osobu zaměřené, subjektivně vedené sociální služby, kterou jsme v českém prostředí zatím ještě ani nestihli „dovařit“.

5.1 Hlavní cíl a výzkumné otázky

Cíl výzkumu

Cílem, ke kterému celá bakalářská práce spěje, je zjistit aktuální stav dodržování práv osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v sociální službě podpora samostatného bydlení.

Výzkumné otázky

V sedmi **výzkumných otázkách (VO)** jsem jasně stanovila sedm, dle mého uvážení, nejdůležitějších práv, kterými přirozeně disponuje každý klient a každá klientka jakékoliv sociální služby. V sociální službě PSB tomu samozřejmě není jinak. Výzkumné otázky jsou:

1. Jak je chráněno právo klienta/klientky na osobní a rodinný život?
2. Jak je chráněno právo klienta/klientky na ochranu soukromí?
3. Jak je chráněno právo klienta/klientky vlastnit majetek?
4. Jaká je teorie a praxe klientova/klientčina práva na přiměřené riziko?
5. Jak je chráněno klientovo/klientčino právo stěžovat si?
6. Jak je zabezpečeno klientovo/klientčino na důstojné zacházení?
7. Jak je zabezpečeno klientovo/klientčino právo svobodně se rozhodovat?

Výzkumná strategie

Pro výzkum jsem použila **kvalitativní výzkumnou strategii**. Abych vysvětlila důvod zvolení právě této výzkumné strategie, dovolím si citovat Dismana (2000, str. 285): „Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality, přičemž jeho cílem je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím. Cílem kvalitativního výzkumu je vytváření nových hypotéz a teorií. Kvalitativní výzkum je ve své podstatě analýzou textů vedoucích k porozumění zkoumaným fenoménům.“ Krom porozumění zkoumaného slouží analýza také k popisu a vyložení fenoménů lidského života, často za použití slov samotných osob, které jsou v centru naší výzkumné pozornosti. (Disman, 2000)

Z kvalitativního výzkumu získám podrobný popis a vhled do problematiky při zkoumání jedince, týkající se ochrany jeho práv ve službě PSB. Tato strategie pracuje s omezeným počtem jedinců – s pěti klienty/klientkami služby PSB. Předností

kvalitativního výzkumu je, že zkoumá fenomén v přirozeném prostředí. Za nejpřirozenější prostředí zde považuji byt klienta/klientky. (Hendl, 2005).

Výzkumná metoda

K podrobnějšímu proniknutí do této problematiky jsem zvolila metodu analýzy. Hendl (2005) uvádí, že **analýza** spočívá v rozdělení celku na jeho části. Následně dochází ke zkoumání, jak tyto komponenty fungují jako relativně samostatné prvky a jaké vztahy mezi nimi jsou. Zjednodušeně řečeno, je to postup od abstraktního ke konkrétnímu, rozbor vztahů, vlastností a faktů postupujících od celku k částem. Analýza je typická určitým stupněm *explorace*, což znamená, že při analýze provádíme průzkumové a objevující aktivity, přicházíme tak na nové fenomény při zjišťování cíle.

V praxi se tato metoda odráží následovně. Za celek považuji výzkumný cíl, který jsem rozdělila do výzkumných otázek. Každá z výzkumných otázek bude vyhodnocována jednotlivě, tedy jednotlivě budu zkoumat uvedená práva klientů a klientek sociální služby PSB: právo na osobní a rodinný život, právo na ochranu soukromí, právo vlastnit majetek, právo na přiměřené riziko, právo stěžovat si, právo na důstojné zacházení a jako zastřešující a ve všech předešlých právech se odrážející právo svobodně se rozhodnout.

Čím dříve odhalíme jakékoliv nové fenomény v této sociální službě, tím dříve můžeme předpovídat další směřování nejen praxe přímé péče a podpory, ale také tak můžeme neustále reflektovat stav a vývoj dodržování práv klientů v kontextu této sociální služby.

Výzkumný nástroj

Polostrukturovaný rozhovor jako výzkumný nástroj jsem zvolila z toho důvodu, že se snažím zjišťovat, jak ze své podstaty klienti a klientky sociální služby PSB vnímají ochranu svých práv v přímé souvislosti s tímto typem sociální služby. Vzhledem k tomu, že tato sociální služba, jak již bylo popsáno v kapitole 4. 2, se orientuje především na podporu v domácnosti a aktivizaci klientů a klientek, pokusila jsem se v rozhovoru s nimi v kontextu právě těchto dílčích činností PSB, odkrýt to nejzákladnější, totiž klientův/klientčin prostor dodržování jeho/jejich práv. Snažila jsem se nahlížet jejich pohledem na tuto problematiku, vnímat jejich vnímáním, a tak i porozumět jejich chápání a interpretaci reflexe dodržování jim vlastních, nezcizitelných práv. Za použití polostrukturovaného rozhovoru, kde se klienti a klientky mohli svobodně, neohraničeně rozmluvit, se snažím zachytit, jakým způsobem vnímají chování pracovníků a pracovnic

sociální služby PSB, kteří k nim docházejí a kteří by měli být nositeli a ručiteli zachování práv svých klientů/klientek. Analyticky se pokusím z rozhovoru „vystříhnout“ místa, kde klient/klientka mluví o jednotlivých právech, která jsem si stanovila ve výzkumných otázkách.

Druhým výzkumným nástrojem se stal **sběr dat z vnitřních dokumentů** týkajících se práv klientů a klientek, které budu analyzovat podobně jako polostrukturované rozhovory. Ke zkoumaným právům položeným v tazatelských otázkách, které budou členěny do kapitol, se pokusím metodou analýzy přiřadit za pomoci indikátorů vhodně vybrané části těchto vnitřních dokumentů.

Tento nástroj jsem zvolila proto, abych nenahlížela na zjišťování dodržování práv klientů a klientek služby PSB pouze z jejich pohledu, ale abych měla ucelený obraz o fungování dodržování jejich práv, tedy jak jsou tato práva zakotvena ve vnitřních dokumentech vybraných zařízení sociálních služeb poskytujících službu PSB, a tím pádem jsou klientům a klientkám písemně zaručena.

5.2 Operacionalizace

Tazatelské otázky

Z výzkumných otázek vycházejí **otázky tazatelské**, tedy takové, které jsem pokládala v metodě polostrukturovaného rozhovoru klientům a klientkám z vybraných zařízení sociálních služeb. Tazatelských otázek jsem stanovila osm. Jelikož jsou výzkumné otázky pro pochopení klientů a klientek s lehkým a středně těžkým mentálním postižením postaveny složitě, v tazatelských otázkách jsem se pokusila volit takové otevřené otázky, které by byly pro klienty a klientky co nejvíce pochopitelné a srozumitelné. Do přílohy č. 2 jsem zanesla scénář reálného provedeného rozhovoru, kde je vidět, že i tazatelské otázky jsem pro větší pochopení klienta/klientky musela mírně zjednodušit, či zvolit další dílčí dotazování po způsobu komunikačních možností dotazovaného.

Indikátory

Vzhledem k tomu, že ve výzkumu používám také metodu analýzy dokumentů, konkrétněji analýzu vnitřních dokumentů jednotlivých zařízení sociálních služeb týkajících se práv klientů/klientek, kde dotazovaní čerpají službu PSB, jsem se rozhodla zvolit vhodné **indikátory**, které mi usnadnily orientaci při jejich zpracování.

Tab. 1: Transformační tabulka

Hlavní cíl výzkumu:	Zjištění aktuálního stavu dodržování práv osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v sociální službě podpora samostatného bydlení	
Výzkumné otázky:	Tazatelské otázky:	Indikátory v písemné dokumentaci o právech klientů PSB:
VO č. 1: Jak je chráněno právo klienta/klientky na osobní a rodinný život?	TO č. 1: Co děláte ve svém volném čase? TO č. 2: Jak probíhá plánování Vašeho volného času?	způsob trávení volného času, trávení volného času s blízkými lidmi, svoboda partnerského života
VO č. 2: Jak je chráněno právo klienta/klientky na ochranu soukromí?	TO č. 3: Jakým způsobem se domlouváte s pracovníkem/pracovnicí, v kolik hodin k Vám má přijít? TO č. 4: Kdo všechno má klíče od Vašeho bytu/pokoje?	soukromí klienta/klientky, souhlas se vstupem do bytu/pokoje
VO č. 3: Jak je chráněno právo klienta/klientky vlastnit majetek?	TO č. 5: Jak probíhá nákup věcí do Vaší domácnosti?	hospodaření s penězi
VO č. 4: Jaká je teorie a praxe klientova/klientčina práva na přiměřené riziko?	TO č. 6: Jak vypadá to, když chcete někam odjet? (třeba jen do práce, nebo do jiného města za kamarádem)	nároky, zdravotní stav, respekt k rozhodnutí
VO č. 5: Jak je chráněno klientovo/klientčino právo stěžovat si?	TO č. 7: Jak se zachováte, když Vás někdo z pracovníků nebo z pracovník rozčílí?	stížnost, odvolání
VO č. 6: Jak je zabezpečeno klientovo/klientčino právo na důstojné zacházení?	TO č. 8: Když jste začal/a využívat PSB, jak se k Vám pracovníci a pracovnice chovali a jak je to teď?	rovnocenný partner, vymezení hranic, dospělý člověk, vykání/tykání
VO č. 7: Jak je zabezpečeno klientovo/klientčino právo svobodně se rozhodovat?	Nebyly zvoleny žádné tazatelské otázky, neboť se právo svobodně se rozhodnout zrcadlí ve všech předchozích zkoumaných právech a tazatelských otázkách.	odpovědnost za rozhodnutí, nápomoc při rozhodování, nabízené činnosti, vlastní názor, trávení času

5.3 Výzkumný vzorek

Klienti a klientky sociální služby PSB

Jak již ze samotného cíle výzkumu vyplývá, jako výzkumný vzorek pro výzkumný nástroj polostrukturovaného rozhovoru jsem zvolila pět dospělých osob s lehkým nebo středně těžkým mentálním postižením. Z pěti dotazovaných to byly dvě klientky (27 a 50 let) a tři klienti (30, 56 a 67 let), kteří čerpají sociální službu PSB v níže uvedených zařízeních sociálních služeb. Před tím, než tyto klienti a klientky začali bydlet samostatně s tím, že terénní pracovník PSB k nim jednou až dvakrát týdně dochází, prošli/y všichni/všechny tréninkovým bydlením ve stejném zařízení sociální služby, která jim nyní poskytuje PSB. Dva z dotazovaných mají dlouholetou zkušenost s ústavní péčí, další tři dotazovaní žili u rodičů do té doby, dokud to zdravotní stav rodičů dovolil.

Pro přehlednost jsem v analýz polostrukturovaných rozhovorů uvedla kódy, které odkazují na dotazované klienty a klientky. Tyto kódy jsem zavedla do tabulky, která by měla sloužit jako kontrola či případná orientace v dotazovaných (D1, D2, D3, D4, D5) klientech/klientkách (viz. Tab. 2)

Tab. 2: **Kódy dotazovaných klientů a klientek**

D1	Klient, 30 let, středně těžká mentální retardace, 2 roky využívá službu PSB, žije v bytě, kde si platí řádný nájem s dalšími 4 spolubydlíci, též klienty/klientkami PSB. Zařízení sociální služby: Skok do života, o.p.s. v Hradci Králové
D2	Klientka, 27 let, středně těžká mentální retardace, 1 rok využívá službu PSB, žije v domě s přítelem. Zařízení sociální služby: Klobouk Diakonie ČCE v Terezíně
D3	Klientka, 50 let, středně těžká mentální retardace, 3 roky využívá službu PSB, žije v bytě s manželem, také klientem služby PSB, kde spolu platí řádný nájem. Zařízení sociální služby: Klobouk Diakonie ČCE v Terezíně
D4	Klient, 56 let, lehká mentální retardace, od ledna 2015 využívá službu PSB, žije sám v bytě, kde si platí řádný nájem. Zařízení sociální služby: Jurta, o.p.s. v Děčíně
D5	Klient, 67 let, středně těžká mentální retardace, 2 roky využívá službu PSB, žije sám v bytě, kde si platí řádný nájem. Zařízení sociální služby: Společnost DUHA, z.ú. v Praze

Metodiky sociální služby PSB

Druhým výzkumným nástrojem, jak již bylo nastíněno výše, byl sběr dat z vnitřních dokumentů týkajících se práv klientů a klientek PSB. Zařízení sociálních služeb, které poskytují sociální službu PSB, a jejich dokumentaci věnující se právům svých klientů a klientek, která mi byla poskytnuta, jsou: Skok do života, o. p. s., CSS Klobouk Diakonie ČCE v Terezíně, Jurta, o. p. s., Duha, ú. Z. Výzkumným vzorkem tu jsou vedle klientů a klientek tedy vnitřní metodiky vážící se k právům klientů a klientek, z nichž budu vycházet při výzkumné analýze.

Dokumenty, které mi poskytla sociální pracovnice, jsou dva. Tzv. „*Průvodce SKOKANA*“ je veřejně přístupný na webových stránkách Skoku do života, o.p.s. (www.skokdozivota.cz) Druhým, konkrétnějším dokumentem je dokument „*LIDSKÁ PRÁVA VE SKOKU DO ŽIVOTA, O.P.S.*“, který obšírně popisuje postupy předcházení porušování práv svých klientů a klientek. Z obou dokumentů budu vycházet při výzkumné analýze.

Dokument, který mi poskytla sociální pracovnice, se přímo váže ke *Standardu kvality č. 2* a jmenuje se „*Ochrana práv osob v chráněném bydlení.*“ Sociální pracovnice mi k tomu řekla: „*Naše standardy služby podpory samostatného bydlení právě procházejí revizí, proto Vám mohu poskytnout pouze část Standardu č. 2, který je zpracovaný pro chráněné bydlení. Než projdou revizí standardy na podporu, používáme tyto z chráněného.*“ Vzhledem k této situaci budu tento dokument ve výzkumu analyzovat, i přesto, že je určen především bydlení chráněnému. Sociální pracovnice mě ujistila, že jsou pro sociální službu PSB také platné a řídí se jimi všichni/všechny pracovníci a pracovnice i klienti a klientky PSB.

Bohužel jsem nemohla nahlédnout do dokumentů týkajících se ochrany práv klientů a klientek v Jurtě, o.p.s. Ujistila jsem se tedy alespoň o tom, že takové dokumenty zpracované pro službu PSB v Jurtě, o.p.s. jsou.

Ani ve společnosti DUHA, z.ú. jsem nedostala svolení k prostudování vnitřních dokumentů, které se týkají práv klientů a klientek PSB. Stejně tak jako v Jurtě o.p.s. jsem byla ujistěna, že takový dokument existuje. Cituji sociální pracovnici: „*Máme samozřejmě velmi podrobně popsanou ochranu práv našich klientů, tak jak to vyžadují Standardy kvality poskytovaných sociálních služeb. Tento dokument je náš interní a rozhodně jej neposkytujeme ven.*“

V analýze těchto dokumentů jsem zvolila kódy jednotlivých metodik (vnitřních dokumentů zařízení sociálních služeb), které mi byly pro výzkum poskytnuty. Pro úplnost uvádím tabulku, která kódy vysvětluje (viz. Tab. 3).

Tab. 3: **Kódy metodik**

M1	<i>Průvodce Skokana, kapitola Postup vyřizování stížností, návrhů a připomínek</i>	M1 je veřejně přístupný dokument platný pro všechny klienty/klientky služeb Skoku do života, o.p.s a koncipovaný tak, aby mu klienti/klientky s mentálním postižením dobře porozuměli. Jelikož popisuje všechny dílčí činnosti, najdeme v něm i službu PSB.
M2	<i>Lidská práva ve Skoku do života, o.p.s (postup předcházení porušování práv)</i>	M2 je interní dokument platný pro všechny dílčí činnosti a služby (tedy i pro PSB) obecně prospěšné společnosti Skoku do života, o. p. s. Týká se prevence případného porušování práv svých klientů z pohledu pracovníků/pracovnic.
M3	<i>Standard č. 2 – Ochrana práv, Vnitřní pravidla vymezující porušení práv uživatele</i>	M3 je interní dokument platný pro chráněné bydlení Diakonie Českobratrské církve evangelické, Středisko Litoměřice. V současné době mu podléhá i sociální služba PSB. Týká se pravidel vymezujících porušení práv klientů/klientek. Jeho součástí jsou i <i>Pravidla pro řešení porušení práv uživatele</i> a v jako příloha č. 3, dokument <i>Práva a povinnosti uživatele</i> , který je automatickou součástí smlouvy o poskytování sociální služby.

5.4 Popis průběhu sběru dat

Empirickou část této bakalářské práce jsem rozdělila na jednotlivé etapy podle měsíců, kdy jsem sbírala data pro výzkum (viz. Tab. 4). Nejdříve jsem si stanovila hlavní cíl, z něhož jsem následně, díky zevrubné studii teorie o právech osob s mentálním postižením, stanovila výzkumné otázky.

Následně jsem telefonicky kontaktovala několik zařízení sociálních služeb poskytujících službu PSB. Konečnou spolupráci jsem navázala se čtyřmi zařízeními (viz. kapitola 5.6.1).

Z výzkumných otázek jsem odvodila otázky tazatelské, které jsem pokládala třem klientům a dvěma klientkám, kteří čerpají službu PSB od zařízení, se kterými jsem navázala spolupráci. Sociální pracovnice daného zařízení mi vždy domluvila klienta nebo klientku, kterému/které dle mé telefonické žádosti, dále vysvětlila, co bych od něj/ní potřebovala. Klient/ka se dohodl/a s pracovníci na datu a hodině, kdy bych mohla na schůzku přijet. Pracovnice mi den a čas upřesnila telefonickým hovorem.

Po příjezdu jsem se na předem domluveném místě sešla s pracovníci a klientem/klientkou sociální služby. S oběma jsem se seznámila, ještě jednou přímo požádala klienta/klientku o provedení a svolení k rozhovoru. Požádala jsem pracovníci, zda by mi podepsal na připravený dokument (viz. Příloha 3 Potvrzení.) stvrdila můj příjezd, a tím pádem i výzkum v jejich službě PSB. V tomto dokumentu je uveden i souhlas, či nesouhlas klienta/klientky s pořízením zvukového záznamu rozhovoru a příslib použití informací pouze pro potřeby této práce. Pracovnice nás nechala s klientem/klientkou o samotě.

Společně jsme šli ke klientovi/klientce do bytu, kde mě pokaždé překvapilo uvítání kávou a sušenkami. Klient/ka byl/a opravdu pokaždé skutečně rád/a, že mi může rozhovorem k něčemu smysluplnému pomoci. Nejdříve jsme si pouze neformálně povídali, po asi 10 minutách jsem požádala, zda můžeme přistoupit k rozhovoru. V tu samou chvíli jsem se znovu přesvědčila, zda klient/klientka souhlasí s pořízením zvukového záznamu a ujistila jsem ho/ji, že vše zůstane jen mezi námi a v bakalářské práci. Zapnula jsem diktafon. Rozhovor s klientem/klientkou trval průměrně, dle individuality každého klienta/klientky, 30 – 45 minut. Po skončení rozhovoru jsem vypnula diktafon.

S klientem/klientkou jsme šli opět za pracovníci, která na nás čekala na smluveném místě, většinou v nějaké kavárně či restauraci. Tam jsem je oba za ochotu pozvala na kávu a neformálně jsme si povídali o službě PSB a o tom, na co přišla řeč. V tuto chvíli jsem si s pracovníci domlouvala poskytnutí vnitřních dokumentů a spisů potřebných k analýze pro kvalitní zpracování cíle práce. Jak jsem již avizovala, ze čtyř zařízení mi poskytly své dokumenty týkající se práv uživatelů pouze dvě – Skok do života, o.p.s. a Diakonie ČCE v Terezíně. Domluvila jsem se s nimi na zaslání těchto dokumentů na e – mail s garancí mlčenlivosti pro jiné účely, než jsou účely této práce. Po rozloučení a poděkování jsem opustila místo a odjela domů.

Nahráný rozhovor jsem druhý den po jeho provedení přepisovala. Přehrála jsem si tento rozhovor do počítače, kde jsem snížila šum záznamu, aby byl zvuk čistý, a následně ho po tazatelských otázkách a odpovědích od klientů a klientek přepisovala přímo do Word dokumentu. Po jeho přepsání jsem nahrávku okamžitě smazala. Poskytnuté dokumenty o právech klientů/klientek sociální služby PSB jsem si vytiskla a několikrát prostudovala s cílem hledat v nich indikátory, které by mě přiblížily k odpovědím na výzkumné otázky. Pro větší přehlednost přidávám tabulku etap příprav výzkumné části práce:

Tab. 4: **Časová tabulka průběhu sběru dat**

Vymezení hlavního výzkumného cíle	Listopad 2014
Vymezení výzkumných otázek	Listopad 2014
Vymezení tazatelských otázek a indikátorů	Prosinec 2014, leden 2015
Navázání spolupráce se zařízeními poskytujícími sociální službu PSB	Leden, únor 2015
Provedení polostrukturovaných rozhovorů s klienty a klientkami PSB	Březen 2015
Studium vnitřních dokumentů	Březen 2015

Když jsem měla všechny rozhovory přepsané a prostudované všechny poskytnuté dokumenty, přistoupila jsem k jejich analýze.

5.5 Způsob analýzy získaných dat

Kódování

Kódování jako způsob analýzy kvalitativních dat je ve své podstatě přiřazování slov nebo symbolů k částem textu – v mém případě k výpovědím od dotazovaných klientů/klientek – tak, aby byla umožněna rychlejší a snadnější práce a aby bylo možné prostřednictvím kódů operovat s většími významovými celky. Ve své podstatě je proces kódování procesem identifikace a označování významových celků. (Miovský, 2006)

Zachycení vzorců

Jako dílčí postup analýzy dat jsem zvolila metodu zachycení vzorců. Miovský (2006, s. 222) říká, že „jde o vyhledávání určitých obecnějších principů, vzorců či struktur, které odpovídají specifickým zaznamenaným jevům vázaným na určitý kontext, osobu, atd.“ Bohatost zaznamenaných jevů je nahrazena obecnějším vzorcem, tématem na základně podobností nebo odlišností. (Miovský, 2006)

5.6 Rizika výzkumu

Důležitou otázkou pro přípravu kvalitního výzkumu je, jaká rizika by se mohla v jeho průběhu objevit. Jedním z rizik je neochota ze strany zařízení sociální služby, která by mi neposkytla k nastudování vnitřní spisovou dokumentaci o právech svých klientů a klientek. Nemohla bych pak tyto dokumenty zpracovat, tudíž bych měla informace o právech klientů/klientek jenom z jejich vlastní interpretace. Chyběla by mi podstatná část, a to nahlédnout na práva osob s postižením přímo ústy samotného zařízení poskytujícího službu PSB. Toto riziko bylo naplněno.

Komplikací by mohla být i neochota ze strany klientů a klientek služby PSB s poskytnutím rozhovoru a tím i malý výzkumný vzorek pro kvalitativní výzkum.

Dalším rizikem je možnost zkreslených informací, které by mi mohli poskytnout klienti a klientky sociální služby PSB v polostrukturovaném rozhovoru. Při rozhovoru je vždy možné, že dotazovaný/á něco zatají, nebo si něco přibarví. Aby k tomuto došlo v co nejmenší míře, budu se snažit při rozhovoru postihnout i neverbální projevy dotazovaných, abych komplexněji uchopila jejich projev a mohla tak posoudit, do jaké míry jsou informace relevantní. Samozřejmě doufám, že se mi s dotazovanými podaří navázat důvěrný vztah, a tak nebudu očekávat, že by záměrně některé informace zkreslovali. Avšak, je třeba se mít při tomto na pozoru.

Dalším rizikem může být i to, že bych já sama zapomněla na smluvený den a hodinu domluveného rozhovoru. Bylo by potom velmi složité domluvat se s dotazovanými na další schůzce, poté by ke mně možná přistupovali jako k nezodpovědné osobě. Nejenom díky mému laxnímu přístupu bych mohla propást domluvenou schůzku. Jelikož jsem zvolila zařízení sociálních služeb, které jsou dost daleko (Děčín, Terezín, Praha), mohla by vzniknout zpoždění v dopravě, a tím pádem bych se na schůzku nedostala včas.

Etickým rizikem může být i nabourání osobního prostoru dotazovaných. Ne každý může nést návštěvu naprosto cizí osoby dobře. Mohlo by to způsobit neklid dotazovaných

a pocit jakéhosi ohrožení, a tak i jejich nesoustředěnost při poskytování odpovědí na tazatelské otázky. Tomuto jsem se snažila předejít tím, že jsem se s dotazovanými přímo domluvila, v jakém prostředí je pro ně nejpříjemnější rozhovor provést.

6 Nasbíraná data a jejich analýza

V této části práce provedu analýzu polostrukturovaných rozhovorů klientů a klientek sociální služby PSB spolu s analýzou vnitřních dokumentů jednotlivých zařízení sociálních služeb, které jim tuto službu poskytují.

Sedm následujících kapitol obsáhne sedm tazatelských otázek. Jak již bylo řečeno, každá tazatelská otázka se zabývá jednotlivými právy klientů/klientek sociální služby PSB. Tato práva jsou: právo na osobní a rodinný život, na ochranu soukromí, právo vlastnit majetek, právo na přiměřené riziko, právo stěžovat si, právo na důstojné zacházení a právo klienta/klientky svobodně se rozhodnout. Každou z kapitol rozdělím na dvě podkapitoly.

První podkapitola se bude týkat analýzy vnitřních dokumentů zařízení sociálních služeb za použití indikátorů, které budou sloužit jako výchozí při analýze těchto dokumentů.

Vzhledem k tomu, že všechna zařízení sociálních služeb nebyla s poskytováním svých interních dokumentů sdílná, budu analyzovat pouze tři dokumenty (metodiky). Jelikož z nich budu citovat, uvádím je v seznamu citovaných zdrojů bakalářské práce.

Druhá podkapitola analyticky rozebere výpovědi dotazovaných klientů/klientek, kterým jsem pokládala tazatelské otázky. To vždy na začátku podkapitoly připomenu, aby bylo jasné, z jakého bodu rozhovory směřovaly.

Na konci každé kapitoly provedu shrnutí, které bude ukazovat, jak jsou jednotlivá práva z pohledů klientů/klientek dodržována a jak jsou tato práva ošetřena ve vnitřních dokumentech zařízení sociálních služeb poskytujících sociální službu PSB.

6.1 Právo na osobní a rodinný život

6.1.1 Právo na osobní a rodinný život v metodikách

indikátory: *způsob trávení volného času, trávení volného času s blízkými lidmi, svoboda partnerského života*

Způsob trávení volného času

Pracovníci/pracovnice se v co nejvyšší možné míře snaží přizpůsobit nabízené činnosti potřebám klienta/klientky. Kladou velký důraz na komunikaci s klientem/klientkou. Předpokládám, že část „*pracovníci s uživatelem komunikují a úzce spolupracují...*“ odkazuje na nepřetržité zjišťování klientových/klientčích přání týkajících se nejen činností v domácnosti, ale i volného času. Bez jasné komunikace by samozřejmě toto nemohlo dobře fungovat. To, že „*volný čas si uživatelé mají možnost plánovat s klíčovými pracovníky nebo s pracovníky přímé práce, kteří jim s tím mohou pomoci,*“ znamená, že se klientovi/klientce nevnučuje plán činností, avšak klient/klientka si o pomoci může požádat. (M2)

„*Uživatel má právo na rozhodování o svém volném čase a činnostech, které bude dělat.*“ Nikdo z pracovníků/pracovnic si nemůže dovolit plánovat klientovi/klientce volný čas, aniž by k tomu měli od klienta/klientky svolení. (M3)

Trávení volného času s blízkými lidmi

Trávení volného času s blízkými lidmi zde není zahrnut. (M2) Co se týká trávení volného času s blízkými lidmi, je uvedeno, že „*uživatel/uživatelka má právo stýkat se se svou rodinnou a se svými přáteli.*“ Podstatný odkaz na socializační složku klientova/klientčina života, která se uplatňuje samozřejmě v pracovním procesu klienta/klientky, ale také v jeho/jejím volném čase je zaštitěn takto - klient/klientka „*má právo stýkat se s lidmi mimo sociální službu a žít tak, jak žije většina ostatních lidí ve společnosti.*“ Mnoho z klientů/klientek si za léta ústavní péče nebo života s rodiči zvyklo trávit čas pouze na jednom uzavřeném místě. To, že je klientům/klientkám zaručeno toto právo je i jakýmsi impulsem pro klienty/klientky, aby si uvědomili/y, že jsou skutečně na roveň svým vrstevníkům a mohou dělat to, co oni. Nežít ve vynucené segregaci pouze s lidmi s mentálním postižením, ale být kvalitní a přirozenou součástí většinového kolektivu. (M3)

Svoboda partnerského života

Partnerský život je zde zahrnut pravidlem, že „*uživatel má právo na sexualitu.*“ (M2) To je myslím, naprostou samozřejmostí. Absolutnost tohoto tvrzení by mělo klientovi/klientce zaručovat svobodu ve výběru partnera/partnerky, bez omezení ze strany PSB, pracovníků a pracovnic. Aby klientova/klientčina sexualita byla kontrolována, a chápu to tak, aby klient/klientka nebyl/a ohrožena neinformovaností v oblasti sexuality, je zde dodatek - „*pracovníci se proto snaží s ním (uživatелеm) stále komunikovat, vysvětlovat důsledky jeho rozhodnutí.*“ (M2)

Stejně tak jasně je vymezeno klientovo/klientčino právo na partnerský život: „*Uživatel/uživatelka má právo na partnerský a sexuální život.*“ (M3)

6.1.2 Právo na osobní a rodinný život očima klientů/klientek

Kódy: *činnosti ve volném čase, plánování volného času*

Vzorce: *klient/klientka v domácnosti, dozor pracovníka/pracovnice, trávení času mimo sociální službu PSB, partnerský život*

Klient/klientka v domácnosti

Co se týká trávení volného času klientů/klientek, opakovaly se ve výpovědích tyto činnosti: uklízení, nákupy, vaření. D3 uvádí: „*V plánu mám to pečení, tak pečeme s Míšou (pracovnice).*“ V individuálním plánu má každý z dotazovaných nějakou činnost týkající se domácnosti, ve které se chce zlepšit. Jelikož se uklízení, nákupy a vaření týkají každodenního standardu nás všech, zahrnuji je do volného času. Takové aktivity si necháváme na dobu po práci, nemají to jinak ani dotazovaní/é klienti/klientky. „*Po práci si vařím jídlo, pak luxuju.*“ uvádí D4.

Dozor pracovníka/pracovnice

Činnost pracovníků/pracovnic ve vztahu ke klientům/klientkám, se týká především jakéhosi dozoru. „*On (pracovník) přijde v pondělí a to si řekneme, co budeme vařit celý týden. Pak se do toho dám a kouká (pracovník), jak my to jde. Ještě se v tom musím zlepšit.*“ (D3) Zde klientka jasně naznala, že si s pracovníkem plánuje volný čas a činnosti, které bude dělat. Dále je nám z její výpovědi jasné, že si připravuje jídlo samostatně a podléhá jí vyžádanou kontrolou ze strany pracovníka.

Volný čas mimo sociální službu PSB

Volný čas mimo byt krásně definovala klientka: „*Jezdím na zahrádku do Děčína za maminkou. To jim (pracovníkům/pracovnicím) neříkám, já tam jezdím už 20 let, co tu bydlím.*“ (D3) V tomto případě, kdy činnost není zahrnuta v individuálním plánu klienta/klientky, si o svém volném čase rozhoduje klient/klientka naprosto sám/sama, není od něho/ní požadováno, aby sděloval/a, kam ve svém volném čase jezdí, ani za kým. Zde vidíme, jak si klient řekl o pomoc pracovníkům/pracovnicím s trávením volného času. „*Já jsem byl 7 let v ústavu, anebo pořád makal. Ztratil jsem kontakty, nikoho nemám. Tak mám dobrovolníci, plánujem vejlety...*“ (D4) V tomto případě toto bylo opět správně iniciované klientem, kdy mu pracovníci/pracovnice pomohli/y s trávením volného času tím, že zapojili dobrovolníci. Klientka uvádí: „*volnej čas s manželem.*“ (D3) V kontextu rozhovoru je jasné, že si klientka plánuje volný čas s manželem. To odkazuje na volnost ze strany pracovníků/pracovnic. Beru to za samozřejmé, pokud klientka rozhoduje s manželem o jejich společném volném čase. Nemůže zde být řeč o tom, že by ji kdokoliv v tomto omezoval. Trávení volného času s blízkými mimo PSB hezky popsal klient: „*A chodím do divadla, na koncerty, s kamarády na pivo někdy.*“ (D1) Klient tráví čas s kamarády, nezmínil se o tom, že by mu v tom někdo bránil, stejně jako u předchozího příkladu.

Partnerský život

Jak vyplynulo z výpovědi klientky, žije ve společném bytě s manželem. „*Jsme spolu už 15 let.*“ (D3) Klientčin manžel je také klientem služby PSB, žijí klasický rodinný život bez dětí, chovají se k sobě, jak jsem mohla z pozorování usoudit, velmi pěkně, harmonicky. „*Von se ke mně přitulí, když mi není dobře,*“ uvedla klientka. Jakoukoliv zmínku v bránění jejich vztahu od pracovníků/pracovnic jsem nezaznamenala a myslím, že je to naprosto vyloučené, jestliže jsou oba ve službě PSB a žijí spolu tak dlouho, aby k tomu v jakékoliv míře docházelo. Co se týká partnerského života, uvedl klient: „*mám velkou touhu s někým být, ale zatím jsem volnej jako pták!*“ (D1) Tento klient prozradil, že má ve Švédsku kamaráda, také s postižením, který má rodinu a „*je šťastně ženatý.*“ Už jen to, že má kamaráda za hranicemi ČR ukazuje na jeho dobrou schopnost a schopnost PSB umožňovat mu sociální kontakty, navíc zde vidí možnost, jak by mohl vypadat i jeho partnerský život. Ptala jsem se, jak se k jeho touze mít partnerku staví pracovníci: „*No, že bych to dítě musel živit...Nemyslím si, že mě od toho odrazují, spíš upozorňují.*“ Myslím, že je velmi správně, aby byl klient upozorňován na důsledky

rozhodnutí založit rodinu, pokud to sám neví a sám si o tom žádné informace nehledá. V tomto případě volí pracovníci/pracovnice správnou cestu upozornění.

Shrnutí dodržování klientova/klientčina práva na osobní a rodinný život

V metodikách v oblasti trávení volného času klientů/klientek bylo jasně stanoveno, že klienti/klientky si mohou svůj volný čas plánovat sami/y, tedy sami/y o něm rozhodovat nebo se rozhodnout pro pomoc s plánováním volného času od pracovníka/pracovnice. Důraz je zde navíc kladen i na důležitost komunikace mezi klientem/klientkou a pracovníkem/pracovnicí. Trávení volného času s blízkými lidmi je v metodikách zahrnut v M3, M2 se tomuto nevěnuje, avšak dovolím si tvrdit, že „trávení volného času s blízkými lidmi“ je podkapitolou „trávení volného času“, proto nemohu tvrdit, že by tato oblast nebyla ani v M2 zahrnuta. Svoboda partnerského života je v obou metodikách, sice stručně, zato výstižně popsána.

Klienti/klientky hovořili/y o činnostech, které ve svém čase dělají, také o roli pracovníka/pracovnice jako „dozorovatele“ nad činnostmi, které mají v individuálním plánu a díky doзору pracovníka/pracovnice, se v tomto zlepšují pro úplnou samostatnost. Je to tedy vyžádaná pomoc. Volný čas mimo službu PSB klienti/klientky tráví různorodě, všichni/všechny klienti/klientky mi sdělili/y, že jejich čas je zkrátka „jejich čas“, kde pracovník/pracovnice nefiguruje. Pouze jeden klient je výjimkou v tom, že mu na jeho žádost byla přidělena dobrovolnice, se kterou si volný čas mimo PSB plánuje. V tomto případě nejsou omežována jeho práva. Partnerský život klientů a klientek není pracovníky/pracovnicemi nijak omežován. Pokud se k tomu pracovníci/pracovnice nějak vyjadřují, klienta upozorňují na možné důsledky rozhodnutí se pro rodinu a partnerství, což je správnou preventivní cestou.

Právo na osobní a rodinný život je jak v metodikách, tak i z pohledů klientů/klientek, dodržováno.

6.2 Právo na ochranu soukromí

6.2.1 Právo na ochranu soukromí v metodikách

indikátory: *soukromí klienta/klientky, souhlas se vstupem do bytu/pokoje*

Soukromí klienta/klientky

Jsou zde jasně zapsána práva klientů/klientek na ochranu soukromí. *„Skok do života je otevřená organizace, která chrání soukromí uživatelů.“* (M2) *„Uživatel/uživatelka má právo na ochranu soukromí“* (M3) *Identifikována je i situace navštívení klienta/klientky: „Návštěvy realizují uživatelé dle svých přání a potřeb.“* Zde je uveden dodatek: *„tak, aby neomezovali ostatní.“* (M2) Dodatek je nejspíš určen pro ty klienty/klientky, kteří/ktelé bydlí ve společném bytě se spolubydlícími a využívají PSB, nebo pro tréninkové bydlení, kdy službu najednou využívá skupina klientů/klientek. Jako velmi podstatnou vidím část, ve které se mluví o přesně sjednaném rozsahu poskytování služby pracovníků/pracovnic pro jednotlivé klienty/klientky, aby nedošlo k narušení klientova/klientčina soukromí. (M2)

Souhlas se vstupem do bytu/pokoje

Klient/klientka *„má právo zamykat si svůj pokoj nebo byt a bez jeho/jejího souhlasu by neměl nikdo vstoupit do jeho/jejího pokoje nebo bytu.“* (M3) Pro vstup do klientova/klientčina pokoje je tedy potřeba svolení od klienta/klientky a to tak, že pracovníci/pracovnice vstupují do bytu/pokoje se souhlasem klienta/klientky po zazvonění na zvonek či po zaklepaní na dveře po vyzvání ke vstupu.

6.2.2 Právo na ochranu soukromí očima klientů/klientek

Kódy: *způsob domluvy na dni a čase poskytnutí služby PSB, zabezpečení bytu/pokoje klienta/klientky*

Vzorce: *telefonování, vlastnění klíčů od bytu/pokoje*

Telefonování

Klienti se ve všech případech s pracovníky/pracovnicemi domlouvají na čase, kdy má pracovník/pracovnice přijít, telefonicky. *„Telefony, voláme si. Když je potřeba, je to o domluvě, není problém jí (pracovnici) zavolat a ona přijde, ale v pondělí to je pravidelné, jinak podle potřeby.“* (D1) *„Vždy se s nimi (pracovnice) domluví, zavoláme si.“* Tato klientka dodala: *„...nebo se domluvíme tady, kdy přijdou.“* (D2)

Slovem „*tady*“ měla na mysli centrum služeb, kam chodí pracovat a s pracovníky/pracovnicemi, se zde téměř denně potkává. „*Jednou týdně v pondělí, domlouvá se s námi telefonem (pracovník), v kolik přijde, je tu hodinu, dvakrát do týdne.*“ (D3). Klientka uvedla i kolik času u ní v bytě pracovník tráví. Hodina dvakrát do týdne s pracovníkem znamená pro klientku zbytek času z týdne pouze pro ni a jejího manžela. „*2x týdně chodí na 2 hodiny. Na čase jsme domluvený telefonem.*“ (D4) Jak je vidět, klient potřebuje více podpory, proto u něj je pracovník/pracovnice déle. „*Když chce přijít (pracovnice), tak jí odemknu, to se domlouváme telefonem, zvoní na zvonek.*“ Zde klient uvedl velmi podstatnou věc, které je uvedena i v metodikách, že pracovnice „*zvoní na zvonek*“ a klient jí odemkne. To jasně ukazuje na klientovo dodržované soukromí a jeho přirozenou kontrolu nad vlastním bytem, tedy i soukromím.

Vlastnění klíče od bytu/pokoje

Na otázku: „*Kdo má klíče od Vašeho bytu?*“ klienti/klientky odpovídali/y jednoznačně: „*Klíče pouze já.*“ (D2) „*Klíče jen my.*“ (D3 se svým manželem) „*Když chce přijít (pracovnice), tak jí odemknu...*“ (D5) Ostatní uvedli také, že mají klíče pouze oni, avšak dodali/y: „*...kamarádi, co tu bydlejí se mnou, Jíťa (pracovnice), když je třeba potřeba něco zařídit, pak možná Zdendy táta (otec jednoho ze spolubydlících), ale to si nejsem jistej.*“ (D1) Klient zde mluví o pracovnici, která má klíče, ale nedokáže přesně vyjádřit, co znamená „*když je potřeba třeba něco zařídit.*“ Zeptala jsem se ho, zda se nebojí, že by pracovnice přišla bez pozvání, když je vybavena klíči, on však jasně přesvědčeně odpověděl: „*To se nestane.*“ Vidím za tímto tvrzením silný důvěrný vztah, který spolu pracovnice a klient mají. Ve druhém případě by se však skutečně mohlo stát, pokud klient s pracovnicí nemá přesně sepsané stanovené situace, kdy pracovnice může do jeho bytu vkročit, že by se mezi dveřmi, možná s vysvětlením, že jsou skvělí přátelé, což evokuje nedodržení hranic, a tak i soukromí, mohla skutečně objevit. „*...pak možná Zdendy táta (otec jednoho ze spolubydlících), ale to si nejsem jistej,*“ odkazuje na problém, který se sice netýká pracovníků/pracovnic, ale spolubydlení ve službě PSB ano. Klient/klientka by měl/a vždy vědět, kdo konkrétně má klíče od jeho/jejího bytu. Pokud se o to sám/a nezajímá, mám za to, že by jí/jí o tom měli spolubydlíci informovat, zvláště když jde o jejich příbuzné. Pokud ani k tomuto nedochází, měl/a by nastoupit pracovník/pracovnice a se všemi si domluvit jasnou otevřenost v tomto tématu „*klíče od bytu*“ a dokonce přinést toto téma k diskusi spolubydlících klientů/klientek o tom, kdo všechno může a nemůže a z jakého důvodu, mít klíče od jejich společného bytu.

Další klient má klíče také on, avšak dodal nespekulativní důvod proto, proč má klíče i pracovnice: „Klíče mám já, pak i Dana (pracovnice), kdyby se něco stalo, aby sem mohla přijít. Nejsem už nejmladší, tak to je jako ochrana.“ (D4)

Shrnutí dodržování klientova/klientčina práva na ochranu soukromí

Soukromí klientů/klientek je v metodikách jasně vymezeno a zařízení sociálních služeb se zavazují k dodržování klientova/klientčina práva na soukromí. V metodice M2 není nijak ošetřeno vstupování do bytu/pokoje pracovníkem/pracovnicí, zato v metodice M3 je jasně popsáno, za jakých okolností má pracovník/pracovnice právo do bytu/pokoje klienta/klientky vkročit. Klíčový je souhlas klienta/klientky.

Klienti/klientky se vždy domlouvají telefonicky s pracovníkem/pracovnicí na dni a čase, kdy mají sjednané schůzky, tedy mají dopředu přesně vymezený čas a hodinu, kdy budou od pracovníků/pracovnic čerpat sociální službu PSB. Potvrzují také to, že do jejich bytu/pokoje pracovník/pracovnice chodí jen s jejich souhlasem. Každý z klientů/klientek, má svůj vlastní klíč, což je samozřejmostí, neboť, se vždy jedná o byt, kde klienti/klientky platí nájem, dá se říci „byt je jejich“. Ve dvou případech má klíč od bytu také pracovnice. U jednoho z klientů je to ošetřeno vzájemnou dohodou mezi klientem a pracovníkem, u druhého je vlastnění klíče od bytu pracovnící nepodloženo věrohodným vysvětlením, ale je založeno na důvěře ze strany klienta, a proto si myslím, že pokud to klientovi osobně nevádí a ví o tom, není důvod si myslet, že je zde jeho právo na soukromí nedodržováno. Tento klient si však není jistý, zda nemá náhodnou ještě někdo z otců jednoho ze spolubydlících svůj klíč od jejich bytu. Jsem přesvědčena, že klient by měl mít jasnou představu o tom, kdo všechno má klíče. Pokud sám o vysvětlení nikdy nepožádal, je to dle mého na pracovníci PSB, aby klienty a klientky, kteří/které spolu v bytě žijí, o tomto informovala.

Právo klienta/klientky na soukromí je jak v metodikách dodržováno. Z odpovědí dotazovaných klientů/klientek je právo na soukromí také dodržováno, nikdo se necítí, že by mu mělo být toto právo upíráno. Nezapomenu však zmínit výše zmíněnou situaci, kdy je klient málo informován o lidech, kteří vlastní klíče od jeho bytu. Upozorňuji na malou informovanost klientů/klientek v této situaci, která je pro dodržování práva na ochranu soukromí nutná, avšak zde byla zjištěna jako nedostatečná.

6.3 Právo vlastnit majetek

6.3.1 Právo vlastnit majetek v metodikách

indikátor: *hospodaření s penězi*

Hospodaření s penězi

„Rozsah podpory při hospodaření s penězi si sjednává uživatel s organizací předem...Uživatel má právo nakládat se svými penězi dle svého uvážení.“ (M2) Jasně vidíme, že toto právo je v metodice skvěle zakomponováno. Slovo „*předem*“ je záštitou předcházení nepříjemností s úschovou peněz klienta/klientky. Pokud klient/klientka ví, že má s hospodařením s penězi problém, může požádat pracovníka, např. aby měl část jeho/její výplaty u sebe, aby klient/klientka neutratil/a vše najednou. Nakládat s penězi dle svého uvážení je zárukou neomezování klienta/klientky ve vztahu k tomu, co by si chtěl/a koupit.

Dále: *„Uživatel/uživatelka má právo vlastnit majetek.“* (M3) Zde není co popisovat, striktní vyjádření práva vlastnit majetek, které klientům/klientkám náleží.

6.3.2 Právo vlastnit majetek očima klientů/klientek

Kódy: *klientovi/klientčiny finance, nákup věcí s vyšší cenou*

Vzorce: *klientovi/klientčiny peníze, podpora při nakupování, domluva se spolubydlícími ohledně nakupování*

Klientovi/klientčiny peníze

„S nákupy mi pomáhá mamka, někdy i s holkama (pracovnice), když potřebuju, tak si řeknu.“ (D2) Klientka jasně stanovila podmínky, za kterých si říká o pomoc pracovnícím, a to *„když potřebuju.“* Když si není jistá, že by nakoupila správně, požádá o radu. Jak mi dále řekla, svoje peníze má u sebe jen ona.

„Peníze mám u sebe jenom já.“ (D1) uvedl klient. Je zde vyloučeno, že by jeho peníze měl u sebe někdo z pracovníků/pracovnic.

Podpora při nakupování

Společným rysem dalších výpovědí jsou tzv. „věci s vyšší cenou“ do domácnosti. Jedná se např. o nábytek, spotřebiče, které si klient/klientka kupuje za své peníze, avšak s pomocí pracovníka/pracovnice. V tomto případě požádá o radu, stejně jako v předchozí výpovědi

klientky (D2). „*Jídlo chodím sama nakupovat, gauč jsme kupovali s pracovníkem. A když vařím něco nového, co ještě neumím, tak chodím pro jídlo i s pracovníkem.*“ (D3) „*Něco sem si dokoupil sám, když sem se sem nastěhoval, něco sem dostal od sponzorů...koupil sem si válenku, mikrovlnku, pračku, ledničku s pomocí Dany (pracovnice). Všechno sám jinak.*“ (D4) „*Jídlo sám, nebo někdy s Veronikou (pracovnice). Někdy velký věci s Veronikou, třeba vysavač na radu.*“ (D5) Sousedství „*na radu*“ v klientově řeči znamená, že si nechal od pracovnice poradit. Také mě ubezpečil, když si platil svoji kávu v kavárně, že peníze má u sebe jen on sám.

Domluva se spolubydlícími ohledně nakupování

Jak jste si mohli povšimnout, tento klient žije v bytě s kamarády. Také klienty/klientkami PSB. Spolu s nimi řeší běžné situace spolubydlících. Ptala jsem se ho, jak spolu nakupují. „*No, musím mít peníze. Potom se domluví s kamarády (spolubydlící v bytě), co by třeba chtěli k večeři. Koupím to za svoje a pak se rozpočítáme.*“ (D1) Jak mi vysvětlil, tento model u nich v bytě bezproblémově funguje. Klient dále uvažuje: „*že bych si koupil morčata do bytu, ale to je velká věc, takže to sem si nechal poradit s pracovnicema. No a řekly, že musej souhlasit kamarádi z bytu a ty souhlasí, tak si šetřím.*“ (D1) Klient si chce koupit morče, s tímto si šel pro radu za pracovnicemi, které správně zareagovali. Spolubydlící souhlasí. To je pro něj povolením a motivací si šetřit. Pracovnice PSB se v této situaci do chodu společné domácnosti klientů/klientek nemíchají, pouze odkazují klienta na osoby, kterých se to týká.

Shrnutí dodržování klientova/klientčina práva vlastnit majetek

V metodikách je klientovo/klientčino právo vlastnit majetek správně a výstižně definováno. Hospodaření s penězi je v metodikách také jasně stanoveno. Hospodařit s penězi má právo pouze klient/klientka.

Od klientů a klientek jsem se dozvěděla, že jejich peníze mají u sebe pouze oni/ony sami/y. Role pracovníka je zde rolí „podpůrce“, který klientovi/klientce pomáhá s nákupy, pokud to klient/klientka potřebuje z důvodu, že se jedná o nákup hodnotnější věci, kde je třeba opatrně postupovat při výběru, či v situaci, kdy se kupují potraviny a klient/klientka je prozatím nezvládá nakupovat sám/a. V tomto případě se jedná opět o zakázku ze strany klienta/klientky. Klient, který žije s dalšími spolubydlícími, dostal od pracovníků/pracovnic jasný pokyn, že při nákupu větší věci do bytu musí

o tom diskutovat se spolubydlicími, což je správné řešení a připomenutí odpovědnosti, kterou klient má.

Právo vlastnit majetek je dodržováno jak v metodikách, tak z pohledu klientů/klientek, dodržováno.

6.4 Právo na přiměřené riziko

6.4.1 Právo na přiměřené riziko v metodikách

indikátory: *nároky, zdravotní stav, respekt k rozhodnutí*

Nároky

„Pracovník klade přiměřené nároky na schopné jedince...“ (M2) Za „schopné jedince“ zde považuji právě klientky/klientky s lehkým mentálním postižením, u kterých je ještě více třeba nemyslet si, že vše zvládnou, ale soustředit se na to, aby nebyli/y přetěžováni/ny. Pokud by toto pracovníci/pracovnice neměli/y na zřeteli, mohlo by se stát, že budou vystavováni rizikovým situacím, které za rizikové pracovníci/pracovnice nepokládali/y.

Zdravotní stav

„Pracovníci si průběžně pročítají karty uživatelů, kde jsou zaznamenány zdravotní a další omezení.“(M2) „Pracovníci znají karty uživatelů i jejich Tabulky rizik.“(M2) Je třeba, aby pracovníci/pracovnice měli/y jasné povědomí o tom, jaké jsou schopnosti klientů a klientek. Tabulky rizik ukazují situace, ve kterých si klient/klientka poradí sám/a, a kde již potřebuje podporu či přímou pomoc. Je to velmi přehledný materiál sloužící pracovníkům/pracovnicím, aby na klienty nenakládali moc, anebo naopak málo, aby se ve své podstatě trefili/y do jejich možných schopností a vyvarovali/y se tak vystavování klienta/klientky skutečným nebezpečným rizikům.

Respekt k rozhodnutí

Klient/klientka má právo nevyužít podporu. Pracovníci a pracovnice se proto snaží s ním/ní stále komunikovat, vysvětlovat důsledky jeho/jejího rozhodnutí, motivovat ho/jí k činnosti. Pokud klient/klientka přesto nechce využít sjednané podpory, pracovník/pracovnice respektuje jeho/její rozhodnutí. (M2) Zde krásně vidíme, jak je zabezpečeno to, pokud klient/klientka odmítne přiměřenou nabízenou podporu. V zájmu pracovníků/pracovnic je chránit klienta/klientku před nebezpečnými riziky,

avšak co toto převyšuje, je respekt ke klientovu/klientčinu rozhodnutí. Je to tak jistě správně, protože služba PSB je založena na tomto založena, klient/klientka je člověk nám rovný, a proto musíme respektovat jeho rozhodnutí, avšak jsme morálně povinni ho informovat o následcích.

„Minimalizace rizik vycházející z volného pohybu uživatele je ošetřena u každého uživatele v individuálním plánu, Vymezení rizikových oblastí a v Pravidlech pro řešení a předcházení nouzových a havarijních situací pro uživatele.“ (M3) Zde vidíme jistou analogii, kdy místo Tabulek rizik je použito Vymezení rizikových oblastí ze stejného důvodu jako Tabulka rizik.

6.4.2 Právo na přiměřené riziko očima klientů/klientek

Kód: *cestování*

Vzorci: *cesty mimo město*

Cesty mimo město

Co se týká práva na přiměřené riziko, klienti/klientky moc sdílní/sdílné nebyli/y. S informací, které jsem získala, mohu říci, že všichni/všechny klienti/klientky odpovídali/y naprosto ve stejném duchu. *„Jezdím za mámou do Jaroměře, to holčkám (pracovnicím) neříkám, to oni vědí, že o víkendu za nima jedu na návštěvu.“ (D1) „Nikam nejezdím, jen do Litoměřic, tam bydlím, to s přítelem bych jela hned.“ (D2) Klientka jezdí z Terezína, kde pracuje, do Litoměřic. I ona jasně říká: „Nikdo se nestará, kam jezdím.“ Klientka, která uvedla, že nejraději jezdí za maminkou na zahrádku: „za maminkou jezdím, cestu znám moc dobře,“ říká: „můžu si jezdit, kam chci, a nikdo mě nekontroluje.“ (D3) Klient z Prahy se rád po Praze sám prochází: „Na ty procházky chodím sám, oni vědí (pracovnice), bydlím tu 52 let. Dobře to tady znám.“ Protože mi nikdo z klientů/klientek více neřekl, mohu jenom předpokládat, že pracovníci/pracovnice se příliš nezajímají o cestování klientů/klientek, protože to není v jejich popisu nabízených služeb, které od nich klienti/klientky čerpají, nebo také proto, že ani není důvod je při tomto nějakým způsobem hlídat. Situace cestování pro klienty/klientky zkrátka není nijak riziková a jim naprosto přirozená. Zjednoduším – li trochu svůj výklad; na každého z nás může přeci při procházce spadnout strom, nebo si můžeme v zimě na chodníku zlomit nohu. Neznamená to však, že nebudeme chodit ven díky paranoickému strachu, že se něco zlého stane. Takovým strachem by neměli/y trpět ani pracovníci/pracovnice. A jak je vidno, skutečně jím netrpí.*

Shrnutí dodržování klientova/klientčina práva na přiměřené riziko

Do metodik je právo na přiměřené riziko pouze nepřímo zasazeno. Nikde se nemluví přímo o „právu na přiměřené riziko“, avšak metodiky používají termíny jako „*přiměřené nároky, zdravotní stav, Tabulky rizik, nevyužití podpory*“ a vysvětlují jimi právě ochranu klientova/klientčina práva na přiměřené riziko velmi dobře. Metodiky se zde soustředí hlavně na individuální schopnosti a rozhodnutí jedince v kontextu jeho zdravotního stavu. Zde se apeluje na pracovníky/pracovnice, aby zevrubně studovali/y klientovu/klientčinu kazuistiku a tím je vystavovali/y právě a jenom „přiměřenému riziku“.

Klienti a klienty odpovídali/y v oblasti tohoto práva pouze v kontextu cestování. Všichni/všechny klienti a klientky odpovídali/y téměř ve výsledku totožně – nikdy se nestalo, že by jim pracovníci/pracovnice bránili/y v cestách mimo město. Výpovědi klientů/klientek se shodovaly v tom, že pracovníci/pracovnice o jejich cestách vědí. Jsem přesvědčena, že kdyby měli/y pracovníci/pracovnice pochybnosti o tom, zda nebude pro klienta/klientku cesta riziková, s klientem/klientkou by to probrali/y a na rizika upozornili/y. Jelikož jsem práci zaměřila na klienty/klientky s lehkým a středně těžkým mentálním postižením, právo na přiměřené riziko si klienti/klientky ani nemusí uvědomovat, neboť dokážou odhadnout své schopnosti sami/y.

Právo na přiměřené riziko je dodržováno jak v metodikách, tak z pohledu klientů/klientek.

6.5 Právo stěžovat si

6.5.1 Právo stěžovat si v metodikách

indikátory: *stížnost, odvolání*

Stížnost

Velmi cenné informace týkající se práva stěžovat si obsahuje kapitola *Postup vyřizování stížností, návrhů a připomínek*. Po jejím prostudování jsem zjistila, že je psána formou pro klienta/klientku srozumitelnou, slouží i jako návod, jak klient/klientka může podávat žádost za použití piktografických obrázků, což ocení zvláště klienti se středně těžkým mentálním postižením. Klient/klientka si může určit, co se mu/jí nelíbí, dále má možnost to sdělit na *Radě uživatelů služeb* nebo si písemně či ústně stěžovat pracovníkům, nejlépe však přímo ředitelce. Stížnost může klient/klientka vhodit také do tzv. *schránky pro stížnosti*. Stížnost se následně zapíše do formuláře a projedná se s ředitelkou a dalšími

osobami, kterých se stížnost týká. Může dojít i k tomu, že klient/klientka podal/a tzv. *neoprávněnou stížnost*. V tomto případě se se stěžovatelem/stěžovatelkou provede rozhovor a bude požádán/a o vysvětlení situace. Pokud je stížnost oprávněná, do sedmi pracovních dnů má stěžovatel/ka očekávat písemnou omluvu a návrh řešení vzniklé situace. Pokud není stěžovatel/ka spokojen/a s vyřízením své stížnosti, může se odvolat. (Průvodce Skokana, Skok do života, o.p.s., s. 43-46) Tento detailní rozpis, jak si klient/klientka může stěžovat, považuji za velmi kvalitní zpracování jeho/jejího práva stěžovat si s tím, že je přímo psaný po způsobu klientů/klientek. (M1)

Odvolání

„Uživatel/uživatelka má právo podat stížnost s možností odvolání, a má právo na spravedlivé vyřízení stížnosti.“ Pracovníci/pracovnice jsou povinni/povinny, pokud obdrží stížnost od klienta/klientky, postupovat podle *Pravidel pro přijímání stížností*, které mi sice nebyly poskytnuty k prostudování, ale už jen to, že jsou, je důkazem dodržování klientova/klientčina práva stěžovat si. Dále se zde píše, že klienti/klientky jsou se svým právem stěžovat si a průběhem podávání stížností seznámeni. (M3)

6.5.2 Právo stěžovat si očima klientů/klientek

Kódy: *stížnost*

Vzorce: *informovanost o možnosti podat stížnost, řešení konfliktu*

Informovanost o možnosti podat stížnost

„Nikdy sem si nestěžoval,“ (D1) uvádí klient. Je se službou PSB spokojený, proto neměl důvod, stejně tak jako u tohoto klienta: *„Ne, nejsou nepříjemný.“* (D5) Říká se, že dobrá sociální služba se pozná tak, že si na ni někdo sem tam stěžuje. S tímto jsem se v praxi setkala pouze u rodičů klientů/klientek. Klienti/klientky sami/y mají většinou plná ústa chvály a mají z přístupu pracovníků/pracovnic vyloženě radost: *„Nestalo se to nikdy, jsou hrozně hodný, nebylo proč si stěžovat, jinak vím, že můžu.“* (D2) Klientka je dobře informovaná o možnosti stěžovat si. *„Mám právo si stěžovat, vím to a někdy to dělám.“* (D3) I zde je jasné, že klientka ví, jak si stěžovat.

Řešení konfliktu

Vzhledem k tomu, že klienti/klientky jsou se službou PSB spokojeni/y a nikdy si nestěžovali/y, nemohu obšírně popsat jejich řešení konfliktů a postupy stěžování si pracovníkům/pracovnicím. V tomto se rozpovídala pouze jedna klientka: *„Naštvu se,*

prásknu dveřma a odejdu, pak se vrátím a jsem klidnější, pracovník je pro mě autorita, to se mi líbí.“ (D3) Z tohoto výroků cítím, i z klientky osobně bylo vidět, že se nebojí být k pracovníkům/pracovnicím upřímná, a jak se lidově říká „má prořízlou pusou“. Sama mi řekla, že je velmi impulzivní, avšak jak se můžeme přesvědčit: „...*pak se vrátím a jsem klidnější...*“, po čase se uklidní a dokáže konflikt v klidu vyřešit. Jak sama uvedla, pracovníka považuje za autoritu, dokonce mi sdělila, že při řešení konfliktů a stížností si vybírá muže pracovníky. Velmi mě překvapila svojí erudovaností ve znalosti tématu „právo stěžovat si.“

Shrnutí dodržování klientova/klientčina práva stěžovat si

Metodiky jasně vymezují klientovo/klientčino právo na stížnost. Metodika M1 má výborně zpracovaný postup vyřizování stížností klientů/klientek formou pro klienty/klientky srozumitelnou, takže jim může sloužit jako samotný návod pro podávání stížností.

Klienti/klientky jsou s tímto právem obeznámeni/y, avšak jen v jednom případě klientka uvedla, že ho uplatnila. Ostatní klienti/klientky jsou se službou PSB spokojeni/ny, neuvedli/y tím pádem postup, jakým si stěžovali/y.

Právo klienta/klientky stěžovat si je jak v metodikách, tak z pohledu klientů/klientek dodržováno.

6.6 Právo na důstojné zacházení

6.6.1 Právo na důstojné zacházení v metodikách

Indikátory: rovnocenný partner, vymezení hranic, dospělý člověk, vykání/tykání

Rovnocenný partner

„Každý pracovník si uvědomuje, že uživatel je na prvním místě.“ (M2) *„Uživatel je se svým právem na respekt a důstojnost seznámen při podpisu smlouvy.“* (M3) Prevence toho, aby klient/klientka nebyl/a zastižena nereálným sebehodnocením v důsledku chybného hodnocení pracovníka/pracovnice, je jednat s klientem/klientkou jako s rovnocenným/rovnocennou partnerem/partnerkou a poskytovat mu/jí pravdivou zpětnou vazbu. (M2) Toto je velmi klíčové. Sebehodnocení je jednou z nejdůležitějších složek osobnosti. Ve službách komunitního typu, jako je PSB, by se na tuto oblast měli/y pracovníci a pracovnice a priori zaměřovat, a to proto, aby klient/klientka nabyl/a takové sebedůvěry, která je nezbytná pro pozitivní vnímání sebe sama, i přesto, že má handicap.

„Pracovník dodržuje profesionální přístup při jednání s uživateli...jedná s uživateli jako se sobě rovnými, nevyvyšuje se nad ně a neponižuje je...“(M3) Zde jasně vidíme apel na pracovníky/pracovnice v kontextu dodržování práva důstojnosti a respektu.

Vymezení hranic

Je důležité přesné vymezení hranic mezi pracovníky/pracovnicemi a klienty/klientkami a s tím související upozornění na nevhodné chování ze strany pracovníka ke klientovi/klientce druhým pracovníkem.(M2)

Dospělý člověk

Bakalářská práce se zaměřuje na dospělé osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením. Proto bylo třeba zjistit, zda se o dospělosti v metodikách vůbec mluví. „Uživatel/uživatelka má právo na respekt a důstojnost.“(M3) Klient/klientka má právo, aby se k němu/ní pracovníci a pracovnice chovali a s ním/s ní jednali jako s dospělým člověkem.

Vykání/tykání

Klient/klientka má právo, určit si, jak mu/jí budou lidé říkat a zda mu/jí budou **vykat** **či tykat**. (M3) „Pracovníci jsou poučeni, že hovoří s uživateli přiměřeně jejich věku. Tykání je přípustné pouze po vzájemné domluvě. Pracovníci zjišťují, jak si uživatel přeje oslovovat.“(M3) Zde je opět na klientovi/klientce, zda si přeje, aby mu/jí pracovníci/pracovnice tykali/y či vykali/y. Způsob oslovování tedy vychází z iniciativy klienta/klientky. Předpokládám, že v tomto případě se klientovi/klientce, pokud výslovně nepožádá o tykání, vyká.

6.6.2 Právo na důstojné zacházení očima klientů/klientek

Kódy: *dobrá praxe pracovníků/pracovnic sociální služby PSB*

Vzorce: *podpora, rovnost*

Podpora

„Na úřad se mnou zajdou, to máma nikdy nedělala a já to potřebuju. S manželem nám jsou podporou.“ (D3) „Vynikající, jsem spokojený, jsou to vynikající lidi (pracovnice/pracovníci), oni mě vyrazili dech, když řekli, že mám právo na volno po práci. To já v životě totiž pořád někde makal. I pracovnice z ústavu si mě braly domů na dříví

a tak.“ (D4) „*Dělají mi radost, jsem hodně spokojený. Naučili mě, teď sám. Máma tolik ne.*“ (D5)

Rovnost

„*Nikdy se mi nebydlelo líp, tady mám svoji svobodu, chovají se (pracovnice/pracovníci) ke mně jako k sobě rovnému, stojím na vlastních nohách, snažím se se všema dobře vycházet.*“ (D1) „*Nikam víc se netěším, než až holky přijdou (pracovnice), jen za přítelem se těším víc.*“ (D2) „*Chovaj se ke mně jako k člověku.*“ (D4)

Shrnutí dodržování klientova/klientčina práva na důstojné zacházení

Metodiky mluví o klientovu/klientčinu právu na důstojnost a respekt, kdy je s tímto klient/klientka seznámena při podpisu smlouvy o poskytnutí sociální služby PSB. Dále se zde mluví o rovnocennosti klienta/klientky a pracovníka/pracovnice, o neponižování, nezastrašování klienta/klientky a také o nepovyšování se nad klienta/klientku. Zmínka je zde i o vymezení hranic mezi klientem/klientkou a pracovníkem/pracovnicí. Dále o rozhodnutí klienta/klientky o tom, zda mu budou pracovníci/pracovnice vykat či tykat. Jak uvádí M3, klient/klientka má právo, aby se k němu/ní pracovníci/pracovnice chovali/y jako k dospělému člověku a podle toho s ním i jednali, což je, dle mého, klíčová část práva na důstojné zacházení.

Všichni klienti a všechny klientky pracovníky a pracovnice přímo chválili/y, nikdo se nezmínil o tom, že by byla jeho důstojnost od pracovníků/pracovnic napadena. Klienti/klientky mluvili/y především o účinné podpoře od pracovníků/pracovnic a o svobodě, kterou díky službě PSB zažívají.

Klientovo/klientčino právo na důstojné zacházení je jak v metodikách, tak i z pohledu klientů/klientek sociální služby PSB dodržováno.

6.7 Právo svobodně se rozhodnout

6.7.1 Právo svobodně se rozhodnout v metodikách

indikátory: *odpovědnost, nápomoc při rozhodování, nabízené činnosti, vlastní názor, trávení času*

Odpovědnost

Všeřikající a souhrnné je zakotvení tohoto práva zde: *“uživatel/uživatelka má právo svobodně se rozhodnout. Má právo se sám/sama rozhodnout, a za své rozhodnutí*

je zodpovědný/á, pracovníci jeho/její rozhodnutí respektují.“(M3) *„Pracovníci jsou seznámeni s tím, že pracovník za uživatele nikdy nerozhoduje a uživatelské přání vždy respektuje.“* (M2) U dospělých osob nemůžeme vynechávat odpovědnost za jejich rozhodnutí. Ve vztahu pracovník/pracovnice a klient/klientka se toto odráží z pohledu motivace: *„Pracovník se snaží motivovat uživatele k odpovědnosti.“* (M2)

Nápomoc při rozhodování

„Pracovník je uživateli při rozhodování vždy nápomocen – vše mu vysvětluje a pomáhá mu uvědomit si vše důležité pro jeho rozhodnutí.“ (M2) Tady vidíme podstatnou roli pracovníka/pracovnice, kdy je jakýmsi podpůrcem klientovi/klientce při rozhodování. Nemohu souhlasit s tím, že pracovník by měl být klientovi/klientce *„vždy nápomocen“*. Jsou situace, kdy mu pracovník/pracovnice nápomocen/nápomocna být nemusí, jedná – li se například o koupi potravin či rozhodování v záležitostech, kde se klient/klientka dobře orientuje. Zvolila bych takovou to konstrukci: *„Pracovník klientovi/klientce vždy nabízí pomoc při rozhodování. Pokud si klient/klientka nápomoc při rozhodování vyžádá, pracovník/pracovnice mu/jí vše vysvětluje a pomáhá mu/jí si uvědomit vše důležité pro jeho/její rozhodnutí, spolu s riziky, které může rozhodnutí přinést nebo nabízí nové možnosti řešení.“* Tato konstrukce by nejenom plně pojímala samostatnost klientova/klientčina rozhodnutí a respekt k němu, ale i zakotvila řádně roli pracovníka/pracovnice a postup jeho chování při situaci, kdy se klient/klientka v něčem, či pro něco rozhoduje.

Nabízené činnosti

„Pro uživatele je vytvářena nabídka v dostatečné kapacitě nebo tak, že aktivity nejsou ve střetu... Pracovníci se snaží respektovat přání uživatele v maximální možné míře.“ (M2) Velmi dobře postavené souvětí pro nabízené činnosti, kdy jasně vidíme důležitost široké nabídky aktivit pro klienta/klientku a znovu správně opakovanou apelaci na pracovníky/pracovnice, aby se snažili/y maximálně respektovat přání klienta/klientky.

Možnost odmítnutí nabízené činnosti klientem/klientkou je uveden takto: *„Uživatel/uživatelka má právo odmítnout nabízenou činnost,“* kde se nezapomnělo ani na samostatné rozhodování klienta/klientky a jeho/jejího plánování: *„... to znamená, že si sám/a s pomocí pracovníka sestavuje individuální plán a sám/a si určuje cíle, kterých by chtěl/a dosáhnout.“* (M3)

Vlastní názor

„Uživatel/uživatelka má právo na vlastní názor. Má právo říct nápady nebo podněty ke zlepšení jemu poskytované služby.“ (M3) Jednoduše vyčerpávající zakotvení práva na vlastní názor a připomínky k vedení poskytované služby je nezbytnou součástí práva svobodně se rozhodnout. V neposlední řadě má klient/klientka právo svobody myšlení, svědomí a právo rozhodnout se pro náboženské vyznání. (M3) Toto tvrzení otvírá samozřejmou možnost klienta/klientky při výběru náboženského vyznání, zakotvuje svobodu myšlení, jako ochranu před manipulací ze strany pracovníků/pracovnic.

Trávení času

Klient/klientka se může stýkat s kým chce a může trávit svůj volný čas podle svého rozhodnutí. Pracovníci a pracovnice to respektují a podporují, informují ho/ji také o rizicích. (M3) Jasně se ukazuje, že trávení volného času, jako jedna z největších složek klientova/klientčina života, je ošetřena i u tohoto základního práva. „Trávit svůj volný čas dle svého rozhodnutí,“ je apelací na klientovu/klientčinu nedotknutelnost v rozhodnutí. Zde je správně dodáno: „(pracovníci) informují uživatele/uživatelku o rizicích.“ V kontextu trávení volného času jde vždy ruku v ruce právo svobodně se rozhodnout a právo na přiměřené riziko, je třeba je proto uvádět do syntézy.

Shrnutí dodržování klientova/klientčina práva svobodně se rozhodnout

Metodiky se obšírně věnují klientovu/klientčinu právu na svobodu rozhodování. Věnují se klientově/klientčině odpovědnosti za svá rozhodnutí, respektu pracovníků/pracovnic k jeho/jejímu rozhodnutí. Dále se metodiky zaměřují na nápomoc klientovi/klientce při rozhodování. Zde jsem kriticky zhodnotila v metodice uvedené tvrzení: „Pracovník je uživateli při rozhodování vždy nápomocen – vše mu vysvětluje a pomáhá mu uvědomit si vše důležité pro jeho rozhodnutí.“ Tuto konstrukci jsem vyhodnotila jako správnou, ale zkreslující a pokusila se ji upravit tak, aby důrazněji vystihla roli pracovníka/pracovnice v nápomoci klientovi/klientce při rozhodování. „Pracovník klientovi/klientce vždy nabízí pomoc při rozhodování. Pokud si klient/klientka nápomoc při rozhodování vyžádá, pracovník/pracovnice mu/jí vše vysvětluje a pomáhá mu/jí si uvědomit vše důležité pro jeho/její rozhodnutí, spolu s riziky, které může rozhodnutí přinést nebo nabízí nové možnosti řešení.“ Mé pojetí je sice delší, ale jsem si jistá, že lépe zachycuje jak roli pracovníka/pracovnice, tak potřebu klienta/klienty pomoci či nepomoci při rozhodování. Dále se v metodikách mluví o nabízených činnostech klientovi/klientce,

aby měl/a vůbec možnost uplatnit své právo svobody volby. Možnost říci vlastní názor, svobodně smýšlet a vybrat si náboženské vyznání je samozřejmou součástí klientova/klientčina práva svobodně se rozhodnout. Poslední jednotkou v ochraně tohoto práva je svoboda rozhodování v trávení volného času, což je v metodikách také jasně stanoveno.

Když se podíváme na předchozí analyzované výpovědi klientů/klientek PSB, na první pohled je nám jasné, že se téměř za každou z výpovědí skrývá praxe práva svobodně se rozhodnout. Toto právo považuji za zastřešující, z něho všechna ostatní vycházejí. Pokud by se totiž klient/klientka nemohl/a samostatně rozhodnout, nikdy nemůže dále uplatňovat právo na osobní a rodinný život, na ochranu soukromí, právo vlastnit majetek, právo na přiměřené riziko, nebude si nikdy moci stěžovat, možná by se s klientem/klientkou nezacházelo ani důstojně, zkrátka bez respektu k jeho/její nedotknutelnosti.

Závěr

Shrnutí výzkumného cíle

Hlavním výzkumným cílem bylo zjištění aktuálního dodržování práv osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v sociální službě podpora samostatného bydlení.

Konkrétněji jsem se ve výzkumné části ptala po dodržování těchto práv: klientovo/klientčino právo na osobní a rodinný život, právo na ochranu soukromí, právo vlastnit majetek, dále právo na přiměřené riziko, právo stěžovat si, právo na důstojné zacházení a zastřešující, ve všech předchozích právech se odrážející, právo klienta a klientky svobodně se rozhodovat.

Výzkumným vzorkem mi byla data z vnitřních dokumentů jednotlivých zařízení sociálních služeb, které se týkají práv klientů a klientek sociální služby PSB. Bohužel mi byly poskytnuty pouze tři dokumenty ze dvou zařízení sociálních služeb, avšak sociální pracovnice z ostatních zařízení mne slovně ubezpečily, že i jejich sociální služba PSB podléhá dokumentům, které práva klientů a klientek v tomto typu sociální služby zaručují. Nemohu s čistým svědomím říci, vzhledem k tomu, že mi tyto dokumenty nebyly poskytnuty k prostudování a nepodlehly analýze, že jsou práva klientů a klientek ve vnitřních dokumentech všech vybraných zařízení sociálních služeb stoprocentně a obecně dodržována. Z dokumentů, které jsem k prostudování a analýze získala, a to od zařízení sociálních služeb Skok do života, o.p.s a CSS Klobouk Diakonie ČCE však jasně vyplývá, že tato klientova a klientčina práva dodržována jsou.

Výzkumný vzorkem mi byly i výpovědi pěti klientů a klientek těchto zařízení sociálních služeb, kterým je poskytována sociální služba PSB. Klienti a klientky odpovídali/y v reakcích na mé otázky velmi pozitivně, a proto mohu říci, jak vyplývá z analýzy polostrukturovaných rozhovorů s nimi, že jsou jejich práva ve službě PSB také dodržována.

Pozornost si zde zaslouží právo na ochranu soukromí, kdy bylo z výpovědi klienta zřejmé, že je málo informovaný o tom, kdo všechno má klíče od jeho bytu. V tomto případě se nejedná o přímé nedodržování jeho práva na soukromí, ale spíše o jeho nedostatečnou informovanost. Nedostatek takto důležitých informací by mohl způsobit jasné nedorozumění s následným porušením jeho práva na soukromí, kdy by k němu do bytu někdo, kdo má klíče, ale klient o tom neví, bez jeho svolení vnikl.

Z mého výzkumu vyplývá, že práva klientů a klientek v sociální službě podpora samostatného bydlení jsou dodržována.

Tato bakalářská práce je rozdělena na dvě části, teoretickou část a empirickou část. Poslání práce tohoto rozsahu vidím nejenom ve zjištění výzkumného cíle, o kterém budu níže v textu znovu mluvit, ale také v celkové osvětě čtenářů o osobách s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v kontextu jejich právní ochrany v právním pořádku České republiky a v kontextu sociální služby podpory samostatného bydlení. Z tohoto důvodu jsem přesáhla doporučený rozsah bakalářské práce.

Hlavním cílem teoretické části bylo získat z uvedené literatury a zdrojů relevantní informace, které by čtenáři poskytly základní a mírně rozšířený přehled nejenom o osobách s lehkým a středně těžkým mentálním postižením, ale také o na osobu zaměřeného přístupu v sociální práci, který je, dle mého názoru, nejvýraznějším přístupem pro práci s osobami s mentálním postižením v kontextu sociální služby komunitního typu podpora samostatného bydlení. Tento přístup je zaměřen čistě na individualitu každého klienta a klientky s mentálním postižením, a také velmi praktickou a humanistickou metodou vedení profesionální práce sociálního pracovníka a sociální pracovnice.

Abych zachovala cíl bakalářské práce, snažila jsem se zevrubně postihnout zakotvení práv osob s mentálním postižením v právním pořádku České republiky a v dokumentech Ministerstva práce a sociálních věcí.

Posledním, avšak klíčovým zájmem teoretické části se stala sociální služba podpora samostatného bydlení, která je v České republice pro osoby s mentálním postižením relativně novou, avšak více a více využívanou terénní sociální službou, jejichž pracovníci a pracovnice připravují klienty a klientky s mentálním postižením na úplné osamostatnění.

Cílem empirické části a cílem celé práce bylo zjistit aktuální dodržování práv osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v sociální službě podpora samostatného bydlení.

Jak jsem již avizovala, setkala jsem se s neochotou některých zařízení sociálních služeb. Některé vedoucí pracovnice mi nebyly ochotny poskytnout vnitřní dokumenty týkající se práv svých klientů a klientek, což jistě mohlo zkreslit výsledek výzkumu. Vzhledem k tomu, že jsem v práci vycházela nejenom z těchto metodik zařízení sociálních služeb, ale i z výpovědí klientů a klientek sociální služby podpora samostatného bydlení, mám za to, že je výzkum i přes neochotu ze strany zařízení sociálních služeb přínosem.

Použila jsem kvalitativní výzkumnou strategii, která sice pojala malý výzkumný vzorek, ale zato mi nemalé informace poskytli/y právě klienti a klientky, kteří mi vždy velmi ochotně a se západem jim vlastním, odpovídali/y otevřeně na všechny jim položené otázky. Zvolený výzkumný nástroj polostrukturovaného rozhovoru otevřel témata týkající se klientových a klientčinyých práv, o kterých jsem na začátku své práce nepřemýšlela. Především rozhovory o právu na partnerský život klientů a klientek byly směrodatné zejména v oblasti práva na osobní a rodinný život, a tím zvýšily i validitu výzkumu.

Již při vedení rozhovorů jsem zjišťovala, že klienti a klientky jsou se službou podpory samostatného bydlení a přístupem pracovníků a pracovnic velmi spokojeni/y. Nikdo z nich pracovníky a pracovnice nehaněl, naopak je spíše chválil. Klienti a klientky byli/y velmi sdílní/sdílné. Bez tak velké otevřenosti ve sdílnosti bych nikdy nezjistila, jak jsou jejich práva ve službě podpory samostatného bydlení dodržována.

Z analýzy poskytnutých vnitřních dokumentů jednotlivých zařízení sociálních služeb a z analýzy polostrukturovaných rozhovorů jsem došla k jednoznačnému cíli.

Zkoumaná práva klientů a klientek s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v sociální službě podpora samostatného bydlení jsou dodržována.

Diskuse

Srovnám-li výsledek výzkumu s teoretickými poznatky, jednoznačně tvrdím, že spolu nejsou v nejmenším rozporu. Především Standardy kvality sociálních služeb, z kterých vychází i metodiky, které jsem ve výzkumné části analyzovala, důrazně ve Standardu č. 2 zakotvují práva klientů a klientek sociálních služeb. Další zajímavé poznatky přinesl výzkum v souvislosti s přístupem na osobu zaměřeným v sociální práci, o kterém jsem čtenáře v teoretické části práce informovala. Jelikož klienti a klientky, se kterými jsem vedla rozhovor téměř v každé větě mluvili/y o svých pracovnících a pracovnicích, získala jsem vhled do jejich vzájemného vztahu. Hranice jsou samozřejmě dodržovány, a to ne nikterak autoritativně, ale zcela přirozeně. Klienti a klientky poskytli/y v rozhovorech svým pracovníkům a pracovnicím kvalitní zpětnou vazbu, ze které bylo jasné, že tito/tyto pracovníci a pracovnice, aniž by to možná věděli/y, vedou svoji praxi s filosofií na osobu zaměřeného přístupu.

Námět pro další výzkum

Námětem pro další výzkum v oblasti sociálních služeb se stala výpověď jednoho z klientů, který na otázku: Víte, kdo všechno má klíče od Vašeho bytu, odpověděl: *„Tak já, kamarádi, co tu bydlej se mnou, Jířa (terénní pracovnice), když je třeba potřeba něco opravit, pak možná Zdendy táta (otec jednoho ze spolubydlících), ale to si nejsem jistej.“*

Zjistila jsem u klienta nedostatečnou informovanost o tom, kdo všechno má od jeho bytu klíče. Jak jsem již ve shrnutí výzkumného cíle uvedla, nejedná se zde o přímé porušení jeho práva na soukromí, ale právě o nedostatek informací. Informovanost klientů a klientek v záležitostech, které se jich bezprostředně týkají, navrhuji jako námět pro další výzkum.

Seznam použitých zkratk

AAMR.....	American Association of Mental Retardation
CSS.....	Centrum sociálních služeb
ČCE.....	Českobratrská církev evangelická
D _x	Kódy dotazovaných
IDD.....	Intellectual and developmental disabilities
IQ.....	Intelligenční kvocient
M _x	Kódy metodik
MPSV.....	Ministerstvo práce a sociálních věcí
o. p. s.	Obecně prospěšná společnost
PSB.....	Podpora samostatného bydlení
T.....	Tazatel
TO.....	Tazatelské otázky
VO.....	Výzkumné otázky
ZSS.....	Zákon o sociálních službách
z. ú.....	Zapsaný ústav

Seznam tabulek

Tabulka 1: Transformační tabulka.....	s. 45
Tabulka 2: Kódy dotazovaných klientů a klientek.....	s. 46
Tabulka 3: Kódy metodik.....	s. 48
Tabulka 4: Časová tabulka průběhu sběru dat.....	s. 50

Seznam použitých studijních zdrojů

Monografie a další odborné publikace:

BOUČKOVÁ, P. *Rovnost a sociální práva*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2009, 198 s. ISBN 978-808-7284-025

ČERMÁK, M. *Projevy a formy diskriminace osob se zdravotním postižením*. 1. vyd. Praha: Národní rada osob se zdravotním postižením ČR, 2012, 64 s. ISBN 978-80-87181-08-9

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 1. Vyd. Praha: Karolinum, 2000. 375 s. ISBN 80-246- 0139-7

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-717-8303-X

HENDL, J.: *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2

KRHUTOVÁ, L. *Sociální práce a lidé se zdravotním postižením*. 2. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2013, 149 s. ISBN 978-80-7464-290-6

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0

MATOUŠEK, O. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 183 s. ISBN 978-807-3673-109

MICHALÍK, J. a kol. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, 512 s. ISBN 978-80-7367-859-3

MILFAIT, R. *Lidská práva osob s postižením, nevyléčitelně nemocných a umírajících na pozadí nacistických sterilizací a programu Euthanasie*. 2. rozš. vyd. Praha: Portál, 2013, 423 s. ISBN 80-860-5785-2

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4

NEDĚLNÍKOVÁ, D. a kol. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2013, 201 s.

PIPEKOVÁ J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3. vyd.. Brno: Paido, 1998, 234 s. ISBN 80-85931-65-6

PÖRTNER, M. *Na osobu zaměřený přístup v práci s lidmi s mentálním postižením a s klienty vyžadujícími trvalou péči*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 175 s. ISBN 978-807-3675-820

SOKOL, R., TREFILOVÁ, V. *Sociální pracovník v rezidenčních zařízeních sociálních služeb*. 1. vyd. Praha: ASPI, 2008, 424 s. ISBN 978-807-3573-164

VÁGNEROVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Editor Marie Vítková. Brno: Paido, 2004, 463 s. ISBN 80-731-5071-9

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999, 444 s. ISBN 80-717-8214-9

VENGLÁŘOVÁ, M., EISNER, P. *Sexualita osob s postižením a znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013, 207 s. ISBN 978-802-6203-735

Edukační materiály Ministerstva práce a sociálních věcí:

Dobrá praxe opatrovnictví a poskytování při právních úkonech a při rozhodování. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2013, 79 s.

Hodnocení kvality sociálních služeb a ochrana práv uživatelů. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2013, 57 s.

Manuál transformace ústavů. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2013, 170 s. ISBN: 978-80-7421-057-0.

JOHNOVÁ, M. *Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe: průvodce poskytovatele*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2002, 111 s. ISBN 80-865-5245-4.

STRAKOVÁ, M., ČERMÁKOVÁ, K. *Standardy kvality sociálních služeb - příručka pro uživatele*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2008, 20 s.

Elektronické zdroje:

DIAKONIE CCE. Naše služby a zařízení – podpora samostatného bydlení. [online]. [cit. 2015-01-04]. Dostupné z: <http://www.diakoniecceltm.cz/nase-sluzby-a-zarizeni/podpora-samostatneho-bydleni/>

JURTA. Sociální služby – podpora samostatného bydlení. [online]. [cit. 2015-01-04]. Dostupné z: <http://www.jurta.cz/socialni-sluzby-jurta/podpora-samostatneho-bydleni/>

SKOK DO ŽIVOTA. Dokumenty – průvodce skokana. [online]. [cit. 2015-01-04]. Dostupné z: <http://www.skokdozivota.cz/10/Dokumnety/>

SKOK DO ŽIVOTA. O bydlení. [online]. [cit. 2015-01-04]. Dostupné z: http://www.skokdozivota.cz/5/O_bydleni/

SLIDEPLAYER. Slide – 2438664. [online]. [cit. 2015-01-04]. Dostupné z: <http://slideplayer.cz/slide/2438664/>

SPOLEČNOST DUHA. Podpora samostatného bydlení. [online]. [cit. 2015-01-04]. Dostupné z: <http://www.spolecnostduha.cz/Podpora-samostatneho-bydleni>

Právní předpisy:

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, dostupné z: <http://www.sbirka.cz>

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, dostupné z: <http://www.sbirka.cz>

Zákon č. 89/ 2012 Sb., Občanský zákoník, dostupné z: <http://www.sbirka.cz>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, dostupné z: <http://www.sbirka.cz>

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, dostupné z: <http://www.sbirka.cz>

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), dostupné z: <http://www.sbirka.cz>

Zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, dostupné z: <http://www.sbirka.cz>

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, dostupné z: <http://www.sbirka.cz>

Mezinárodní smlouva č. 10/2010 o sjednání Úmluvy o právech osob s mentálním postižením

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha A: **Scénář polostrukturovaného rozhovoru**

Příloha B: **Potvrzení č. 1 o provedení výzkumu pro empirickou část bakalářské práce**

Příloha C: **Potvrzení č. 2 o provedení výzkumu pro empirickou část bakalářské práce**

Příloha D: **Potvrzení č. 3 o provedení výzkumu pro empirickou část bakalářské práce**

Příloha E: **Potvrzení č. 4 o provedení výzkumu pro empirickou část bakalářské práce**

Příloha F: **Stručný popis činností sociální služby PSB zařízení sociálních služeb, ve kterých probíhal sběr dat**

Příloha A: Scénář polostrukturovaného rozhovoru

Pozn.: Ukázka polostrukturovaného rozhovoru, který jsem vedla s klientem sociální služby PSB. Pro přehlednost v textu používám zkratky „D“ jako „dotazovaný“ a „T“ jako „tazatel“. Kurzívou v závorce jsou vyznačeny neverbální projevy dotazovaného a poznámky, které jsem si písemně vedla v průběhu rozhovoru.

Dotazovaný (1):

- muž, 30 let, II. stupeň mentální retardace, nemá omezenou svéprávnost, bydlí v bytě s dalšími čtyřmi nájemníky, kteří jsou taktéž klienty/klientkami služby PSB, má svůj vlastní velký pokoj, platí řádný nesnížený nájem, využívá službu PSB od října 2014, dochází k němu terénní sociální pracovnice, pracuje v sociálním podniku Bistro u Dvou přátel,
- dotazovaný se se mnou domluvil, že si budeme vykat za použití křestních jmen, nevádí mu, pokud jeho jméno v práci uvedu
- dotazovaný souhlasí se zvukovým záznamem rozhovoru

Rozhovor o právech klienta sociální služby PSB:

T: „*Můžeme přistoupit k rozhovoru?*“

D: „*Povídejte mi, co potřebujete.*“

T: „*Děkuji Vám, zkusím tedy první otázku. Povídejte, pane Honzo, co děláte ve svém volném čase? (chvíli přemýšlí, tak mu pomůžu jiným zněním otázky) Zkrátka, když přijдете domů po práci, tak věřím, že si chvíli orazíte a potom...*“

D: „*Jojo, uklízím taky. A chodím do divadla, na koncerty, s kamarády na pivo někdy (směje se). Co ještě? No a poslouchám hudbu hodně.*“

T: „*Koukám, že máte hodně aktivit, to Vás obdivuji, já někdy přijdu z práce domů, sednu si a už do večera nic neudělám. Na jaké koncerty jezdíte?*“

D: „*Monika Absolonová, to je zaručená hvězda! Už jsem byl dvakrát na jejím koncertě. Dostal sem dva podpisy na fotku. Psal sem jí na Vánoce přání, ale neodpověděla.*“

T: „*Alespoň jste se s ním mohl osobně setkat, to musel být báječný zážitek.*“

D: *(souhlasně přikyvuje)*

T: „*A když takhle vyjedete, říkáte to pracovnícím?*“

D: „*Já to Jitce (terénní sociální pracovnice) řeknu, to určitě, tak někdy potřebuju poradit, jak se tam dostanu. Já jezdím za bráchou do Prahy, tak tam to znám, když tam zpívala (Monika Absolonová).*“

T: „*Takže, pane Honzo, je to tak, když chcete někam odjet, jezdíte sám?*“

D: „*To ano, nebo s kamarády. Taky jezdím za mámou do Jaroměře. To ani holkám (terénní pracovnice) neříkám, to oni vědí, že tam jedu o víkendů na návštěvu.*“

T: „*S cestováním tedy žádný problém nemáte?*“

D: „*To ani náhodou. Třeba v Praze na mě čeká brácha na nádraží, to si s ním domluví vřdycky čas, ale tady to je malý a znám to jako svoje boty. Do práce to mám asi pět minut pěšky.*“ *(smějeme se)*

T: „*Trochu odbočím, jak probíhá plánování Vašeho volného času?*“

D: „*Tak normálně si řeknu, co mám uvařit, nebo uklidit a pak mám volno.*“

T: „Říkáte pracovníkům, kam jdete, nebo co budete dělat?“

D: „To ne, nikdy to Jitě (terénní pracovnice) neříkám. Jenom, když potřebuju třeba poradit jak je to kde s placením nebo jízdenkou.“

T: „Takže je Váš čas ve Vaší režii?“

D: „Ano, je to na mě. Jaký si to udělám, takový to mám.“ (směje se)

T: „Když jste mluvil o tom placení, zeptám se, jak probíhá nákup věcí do Vaší domácnosti?“

D: „No, musím mít peníze. (hlasitě se směje) Potom se domluví s kamarády (spolubydlící v bytě), co by třeba chtěli k večeři. Koupím to za svoje a pak se rozpočítáme... Neutrácím zbytečně, já radši do toho divadla nebo na koncert. Uvažuju, že bych si koupil morčata do bytu, ale to je velká věc, takže to jsem si nechal poradit s pracovnicema. No a řekly, že musí souhlasit kamarádi z bytu. A ti souhlasí, tak si šetřím. Víím, že bych se o ty morčata musel hodně starat, je to... hm.“ (přemýšlí)

T: „Závazek jste chtěl říct?“

D: „Jojo, je to závazek.“

T: „Vy jste tedy takový hlavní „nakupovač“?“

D: „To já jsem takovej velitel, mě to baví.“

T: „A svoje peníze máte u sebe jenom Vy?“

D: „Jenom já.“ (souhlasně přikyvuje)

T: „Povídejte o té večeři, to mě zajímá, jak se domlouváte s kamarády, kdo bude vařit?“

D: „No nakoupím to, jak jsem říkal, rozpočítám peníze, kamarádi my to daj a já pak vařím.“

T: „Vy jste tedy šéfkuchař?“

D: „Do toho se mi nesmí nikdo plést.“

T: „Takže ani pracovnice?“

D: „No to by Jitě (terénní pracovnice) viděla, co by se dělo!“ (mluví v dobrém a smějeme se, chvíli mlčíme a pijeme kávu, kterou pan Honza připravil)

T: „Teď trochu z jiného soudku, jakým způsobem se domlouváte s pracovníci, v kolik hodin k Vám má přijít?“

D: „Telefonem, voláme si.“

T: „Jak často k Vám pracovnice dochází?“

D: „Když je potřeba, je to o domluvě, není problém jí zavolat a ona přijde, ale v pondělí to je pravidelné, jinak dle potřeby.“

T: „A je pracovnice na telefonu 24 hodin denně?“

D: „Co? To ne! Přece bych jim nevolal vo půlnoci, ježíši...“ (vypadá popuzeně)

T: „A kdyby se třeba něco vážného dělo?“

D: „Tak si přece poradím sám, ne?“

T: „Omlouvám se, jestli jsem Vás rozzlobila, zkrátka jsem se chtěla utvrdit ve Vaší samostatnosti.“ (snažím se zmírnit tempo a naladit pana Honzu zpět na pozitivní notu)

D: „Jak bych se na Vás mohl zlobit?“ (směje se a pokládá mi ruku na rameno)

T: „Dobrá, to jsem potěšená. Když jsme u toho rozzlobení, jak se zachováte, když Vás někdo z pracovníc rozčílí?“

D: „Jednou se to stalo, šéfka mě dala do jinýho Bistra a já z toho měl hlavu jak balón, protože jsem tam měl spoustu kamarádů a oni si hodně kupovali, tak i tržby byly velký. Tak jsem to nechápal.“

T: „A jak jste se k tomu postavil?“

D: „Nejdřív sem s ní (vedoucí bistra) nechtěl mluvit, ale pak jsem si promyslel, jak jí to řeknu. Přišel jsem za ní a promluvíli jsme si o tom v klidu.“

T: „Vyslechla Vás?“

D: „Já chodím na sebeobhájce, kdyby ne, to bych se uměl obhájit!“

T: „Doufám, že to pro Vás dopadlo co nejlépe...“

D: „Na to místo sem se vrátil a zas tam prodávám.“

T: „Dovolte mi ještě odbočit a vrátit se k Vašemu bytu. Víte, kdo všechno má od něj klíče?“

D: „Tak já, kamarádi, co tu bydlej se mnou, Jíťa (terénní pracovnice), když je třeba potřeba něco opravit, pak možná Zdendy táta (otec jednoho ze spolubydlících), ale to si nejsem jistej.“

T: „Nemáte strach, že k Vám pracovnice někdy přijde bez ohlášení, když má svoje klíče?“

D: „To se nestane.“ (nechápvavě se na mě dívá)

T: „Je Vám třicet, nepomýšlíte někdy na rodinný život?“

D: „Mám velkou touhu s někým být, ale zatím jsem volnej jako pták! (smějeme se) Ale nebráním se tomu, chtěl bych určitě. Kamarád ze Švédska se oženil, má taky postižení...no a má teď dítě a rodinu, je šťastně ženatej...“

T: „Takže vidíte, že to jde?“

D: „Ano, i s postižením. Já vím, třeba by to dítě bylo postižený, ale třeba taky ne. Zvládl bych to. Ten kámoš je zdárnej příklad.“

T: „Bavil jste se o tom s pracovnicemi?“

D: „Ano, bavil.“

T: „Co Vám na to řekli, pane Honzo?“

D: „No, že bych to dítě musel žít, no...“

T: „Chápu to dobře – říkají Vám tedy to, co to s sebou přináší, mít dítě, je to tak?“

D: „Ano. Nemyslím si, že mě od toho odrazují, spíš upozorňují.“ (je trochu nervózní a mne si ruce)

T: „Už Vás tím nebudu trápit, vidím, že Vám to nedělá moc dobře. Mám tu ještě poslední otázku. Když jste začal využívat podporu samostatného bydlení, jak se k Vám začali pracovnice chovat, a jak je to teď?“

D: „Nikdy se mi nebydlelo líp, tady mám svoji svobodu, stojím na vlastních nohách, chovají se ke mně jako k sobě rovnýmu, snažím se se všema dobře vycházet. I s pracovnicemi. Můžu na ně pět jenom chválu.“ (směje se a je vidět, že je skutečně šťastný)

T: „To moc ráda slyším, pane Honzo. Nejlepší zpráva na konec. (smějeme se). To je tedy všechno, pokud Vy ke mně něco nemáte. Snad jsem Vás dlouho nezdržela. Moc Vám děkuji za rozhovor, hodně jste mi pomohl!“

D: „Nestojí za řeč, taky děkuju, kdybyste zase potřebovala na něco odpovědět, tak jsem tady pro Vás.“ (podáváme si ruce a zvedáme se k odchodu)

Příloha B: Potvrzení č. 1 o provedení výzkumu pro empirickou část bakalářské práce

Potvrzení č. 1 o provedení výzkumu pro empirickou část bakalářské práce

Název bakalářské práce **Ochrana lidských práv dospělých osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením ve službě podporovaného bydlení¹**

Výzkum provedla Tůmová Anna
Studijní program B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor Sociální a charitativní práce
Vedoucí práce Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

Studentka Anna Tůmová se zavazuje, že veškeré informace, které jí budou v rámci sociální služby poskytnuty, použije pouze pro účely bakalářské práce. Dále se zavazuje, že zachová absolutní mlčenlivost a ve své bakalářské práci nebude nikoho jmenovat. Pokud bude klient/ka sociální služby souhlasit se zvukovým záznamem rozhovoru, je klientovi/klientce zaručeno, že tento záznam bude okamžitě po jeho vyhodnocení zničen.

Sociální služba **Podpora samostatného bydlení při CSS Klobouk Diakonie
ČCE v Terezíně**

Adresa Komenského 224, 411 55 Terezín
Sociální pracovnice Mgr. Kamila Růžičková
Telefon +420 774 535 324
E-mail ruzickova.litomerice@diakonie.cz

Potvrzuji, že studentka Anna Tůmová, dne 2.3.2015... provedla v rámci praktické části své bakalářské práce rozhovor s klientem/klientkou sociální služby Podpora samostatného bydlení při CSS Klobouk Diakonie ČCE v Terezíně, který použije jako klíčový materiál pro výzkum.

Klient/ka byl/a seznámena s okolnostmi rozhovoru a souhlasí s jeho provedením: ANO/~~NE~~

Klient/ka souhlasí se zvukovým záznamem rozhovoru: ANO/~~NE~~

DIAKONIE ČCE-SKP v Litoměřicích

Rooseveltova 7, 412 01

IČ: 46768041, DIČ: CZ46768041

Podpora samostatného bydlení

Podpis sociální pracovnice:
Komenského 224, 411 55 Terezín

tel.: 734 358 262

¹TŮMOVÁ, Anna. *Ochrana lidských práv dospělých osob s lehkým a středním mentálním postižením ve službě podporovaného bydlení*. Hradec Králové, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.

**Potvrzení č. 2 o provedení výzkumu pro empirickou část
bakalářské práce**

Název bakalářské práce **Ochrana lidských práv dospělých osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením ve službě podporovaného bydlení¹**

Výzkum provedla Tůmová Anna
Studijní program B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor Sociální a charitativní práce
Vedoucí práce Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

Studentka Anna Tůmová se zavazuje, že veškeré informace, které jí budou v rámci sociální služby poskytnuty, použije pouze pro účely bakalářské práce. Dále se zavazuje, že zachová absolutní mlčenlivost a ve své bakalářské práci nebude nikoho jmenovat. Pokud bude klient/ka sociální služby souhlasit se zvukovým záznamem rozhovoru, je klientovi/klientce zaručeno, že tento záznam bude okamžitě po jeho vyhodnocení zničen.

Sociální služba Podpora samostatného bydlení, Skok do života, o. p. s.

Adresa Vila Idyla, Brožíkova 451, 500 12 Hradec Králové
Sociální pracovnice Mgr. Monika Vrabcová (vedoucí služby)
Telefon +420 724 461 105
E-mail monika.vrabcova@skokdozivota.cz

Potvrzuji, že studentka Anna Tůmová, dne provedla v rámci praktické části své bakalářské práce rozhovor s klientem/klientkou sociální služby Podpora samostatného bydlení při Skoku do života, o.p.s., který použije jako klíčový materiál pro výzkum.

Klient/ka byl/a seznámena s okolnostmi rozhovoru a souhlasí s jeho provedením: ANO/~~NE~~

Klient/ka souhlasí se zvukovým záznamem rozhovoru: ANO/~~NE~~

Podpis sociální pracovnice: *Monika Vrabcová*

¹TŮMOVÁ, Anna. *Ochrana lidských práv dospělých osob s lehkým a středním mentálním postižením ve službě podporovaného bydlení*. Hradec Králové, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.

**Potvrzení č. 3 o provedení výzkumu pro empirickou část
bakalářské práce**

Název bakalářské práce **Ochrana lidských práv dospělých osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením ve službě podporovaného bydlení¹**

Výzkum provedla Tůmová Anna
Studijní program B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor Sociální a charitativní práce
Vedoucí práce Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

Studentka Anna Tůmová se zavazuje, že veškeré informace, které jí budou v rámci sociální služby poskytnuty, použije pouze pro účely bakalářské práce. Dále se zavazuje, že zachová absolutní mlčenlivost a ve své bakalářské práci nebude nikoho jmenovat. Pokud bude klient/ka sociální služby souhlasit se zvukovým záznamem rozhovoru, je klientovi/klientce zaručeno, že tento záznam bude okamžitě po jeho vyhodnocení zničen.

Sociální služba Podpora samostatného bydlení, Jurta, o. p. s.

Adresa Pěší 9, 405 02 Děčín 33 – Nebočady
Sociální pracovnice Mgr. Zuzana Thürlová (vedení sociálních služeb)
Telefon +420 774 775 709
E-mail zuzana.thurlova@osmyden.cz

Potvrzuji, že studentka Anna Tůmová, dne 4.3.2015 provedla v rámci praktické části své bakalářské práce rozhovor s klientem/klientkou sociální služby Podpora samostatného bydlení při Jurta, o.p.s., který použije jako klíčový materiál pro výzkum.

Klient/ka byl/a seznámena s okolnostmi rozhovoru a souhlasí s jeho provedením: ANO/~~NE~~
Klient/ka souhlasí se zvukovým záznamem rozhovoru: ANO/~~NE~~

Podpis sociální pracovnice:

¹TŮMOVÁ, Anna. *Ochrana lidských práv dospělých osob s lehkým a středním mentálním postižením ve službě podporovaného bydlení*. Hradec Králové, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.

**Potvrzení č. 5 o provedení výzkumu pro empirickou část
bakalářské práce**

Název bakalářské práce	Ochrana lidských práv dospělých osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením ve službě podporovaného bydlení¹
Výzkum provedla	Tůmová Anna
Studijní program	B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor	Sociální a charitativní práce
Vedoucí práce	Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

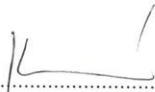
Studentka Anna Tůmová se zavazuje, že veškeré informace, které jí budou v rámci sociální služby poskytnuty, použije pouze pro účely bakalářské práce. Dále se zavazuje, že zachová absolutní mlčenlivost a ve své bakalářské práci nebude nikoho jmenovat. Pokud bude klient/ka sociální služby souhlasit se zvukovým záznamem rozhovoru, je klientovi/klientce zaručeno, že tento záznam bude okamžitě po jeho vyhodnocení zničen.

Sociální služba	Podpora samostatného bydlení, společnost DUHA, z. ú.
Adresa	Fügnerovo náměstí 2, 120 00 Praha 2
Sociální pracovnice	Mgr. Ivana Pešatová (vedoucí služby)
Telefon	+420 734 232 757
E-mail	pesatova@spolecnostduha.cz

Potvrzuji, že studentka Anna Tůmová, dne 10.5.2015 provedla v rámci praktické části své bakalářské práce rozhovor s klientem/klientkou sociální služby Podpora samostatného bydlení při společnosti DUHA, ú.z., který použije jako klíčový materiál pro výzkum.

Klient/ka byl/a seznámena s okolnostmi rozhovoru a souhlasí s jeho provedením: ANO/NE

Klient/ka souhlasí se zvukovým záznamem rozhovoru: ANO/NE

Podpis sociální pracovnice:

¹TŮMOVÁ, Anna. *Ochrana lidských práv dospělých osob s lehkým a středním mentálním postižením ve službě podporovaného bydlení*. Hradec Králové, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.

Příloha F: Stručný popis činností sociální služby PSB zařízení sociálních služeb, ve kterých probíhal sběr dat

Skok do života, o. p. s.

Poskytuje sociální službu PSB v Hradci Králové. Jejím posláním je poskytovat podporu dospělým lidem s lehkým a středně těžkým mentálním postižením tak, aby mohli v Hradci Králové dlouhodobě a samostatně bydlet a žít podle svých představ. PSB je poskytována terénní formou v přirozeném prostředí klientů a klientek.

(www.skokdozivota.cz)

CSS Klobouk Diakonie ČCE v Terezíně

Poskytuje službu PSB a je zaměřena na to, aby klienti a klientky s lehkým, středně těžkým a duševním onemocněním zvládli samostatné bydlení. Podpora je poskytována v jejich přirozeném prostředí formou pravidelných konzultací a asistencí vedoucích k cílenému získání potřebných návyků a dovedností. (www.diakoniecceltm.cz)

Jurta, o.p.s.

Poskytuje sociální službu PSB v Děčíně a okolí. Posláním služby je poskytnout lidem dlouhodobě žijícím v pobytových zařízeních a lidem se zdravotním postižením v Ústeckém kraji nezbytně nutnou podporu pro samostatné bydlení v běžném prostředí, zejména podporu rozvoje dovedností nezbytných pro soběstačný život. Cílovou skupinou služby jsou lidé se zdravotním postižením ve věku 16 až 64 let, kteří dlouhodobě žili v pobytových zařízeních nebo lidé s mentálním postižením přicházející z rodin, lidé s duševním onemocněním a kombinovaným postižením. (www.jurta.cz)

Společnost DUHA, z. ú.

Poskytuje sociální službu podpora samostatného bydlení na území Prahy. Posláním služby PSB je pomáhat dospělým lidem s mentálním znevýhodněním žít v prostředí vlastní domácnosti a zvládat nároky samostatného bydlení. Cílem pravidelných návštěv pracovníků a pracovnic je pracovat souvisle s klientem/klientkou na jeho/jejím co největším osamostatněním se. Pracovníci a pracovnice docházejí do domácnosti, kde klient/klientka bydlí a poskytují mu/jí podporu dle jeho/jejích individuálních potřeb, resp. dle plánovaného rozsahu služby PSB, který je přílohou smlouvy. (www.spolecnostduha.cz)